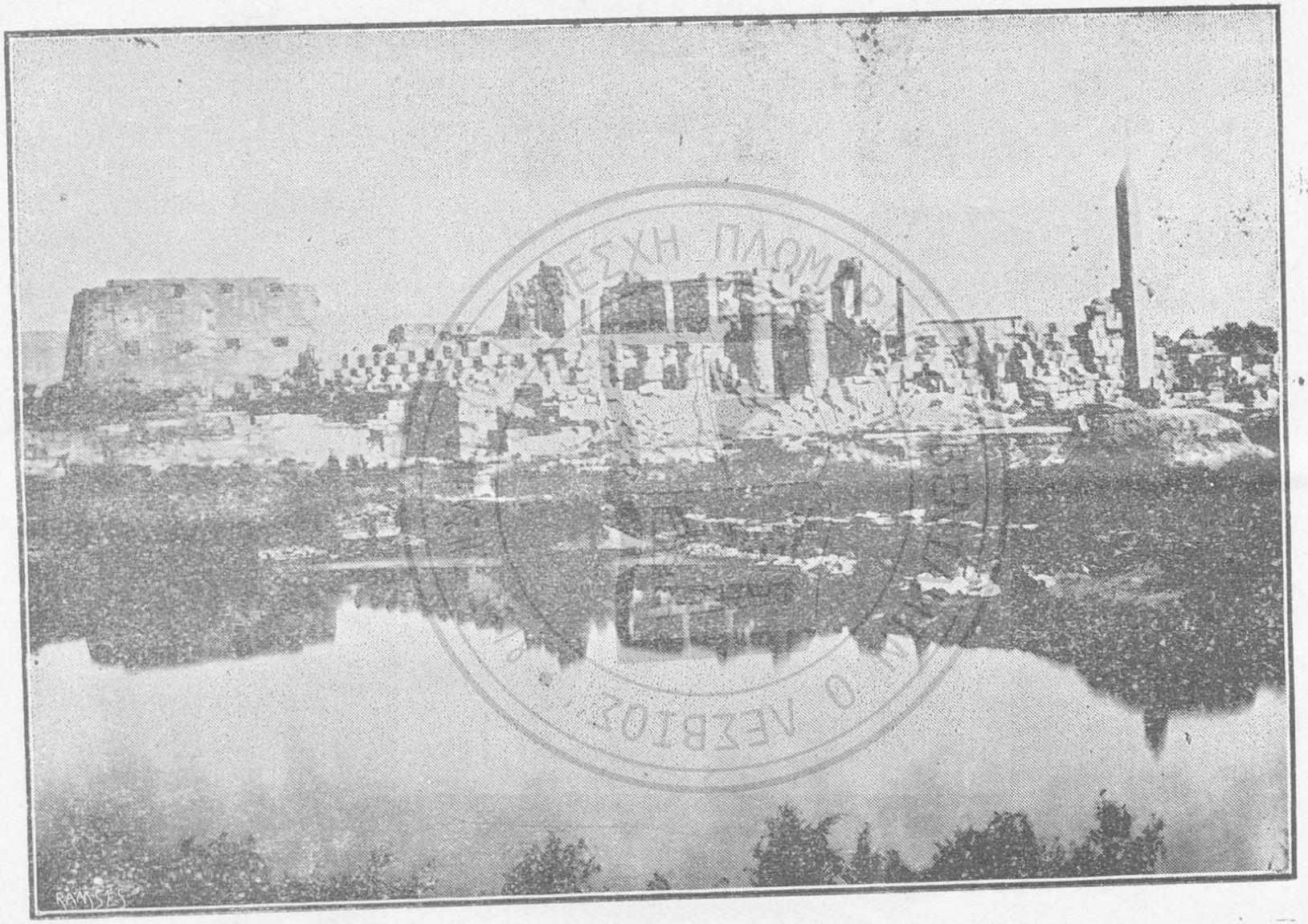
ΔΕΞΗ ΠΛΩΜ
10
Α 13.-28
174
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ "ΒΕΝΤΑΜΙΝΟΣ ΚΕΒΕΤΣΟΣ"
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΡΤΙΟΥ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1919

91
174

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΜΥΤΙΛΗΝΗ • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

~~226~~
91

ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΚΑΡΝΑΚ. Η ΙΕΡΑ ΛΙΜΝΗ

Α/43 Αρ. 78

ΔΗΜΟΣΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΔΕΣΧΗ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΤΑΦΟΙ

(ΕΝΑ ΤΑΞΕΙΔΙ ΣΤΟ ΛΟΥΞΟΡ)

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

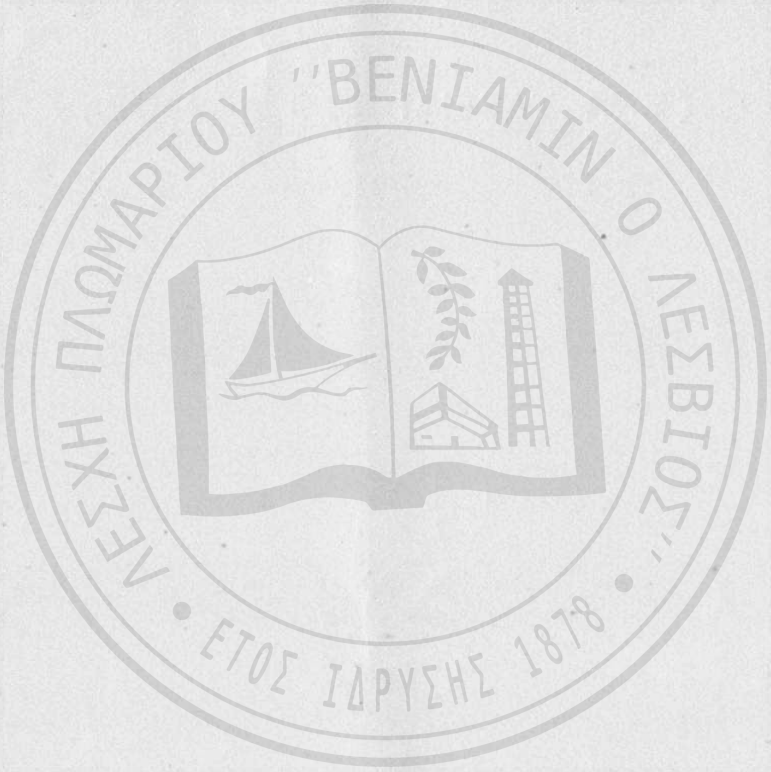
ΑΡΙΣΤΟΥ ΚΑΜΠΑΝΗ

ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΤΑΦΟΙ

(ΕΝΑ ΤΑΞΕΙΔΙ ΣΤΟ ΛΟΥΞΟΡ)

"ΓΡΑΜΜΑΤΑ"
ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ
1923

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

Ἀπ τὸ Κάϊρο ξεκινήσαμε βράδυ. Ἐφτάσαμε στὸ Λοῦξορ πρωΐ, ὕστερ' ἀπὸ σιδηροδρομικὸ ταξεῖδι πολύωρο καὶ ἀμφίβολον ὕπνο στὸ βαγόνι: Ἡμέρα τεφρὴ μαζὶ καὶ ρόδινη. Ὀλίγες σταγόνες βροχῆς, χοντρὲς σὰν προοίμιον ἀνοιξιάτικης μπόρας — ποῦ δὲν ἐξέσπασε. Ὁ οὐρανὸς ὅμως ἔμεινεν ὡς τὸ βασίλεμα ἐλαφρὰ συννεφιασμένος, καὶ θύμιζε Μαρτιάτικες ὧρες Ἀττικῆς «φουσκοδεντρίας». Ἀπροσδόκητη σύγκρισι ποῦ ἑρμήνευεν ἴσως μιὰ νοσταλγία μου.

Στὸ μαλακὸ ἡμίφως τὰ μάτια δὲν αἰσθανόνταν καμμία κούρασι, μόλο τὸ κακονύχτισμα. Καὶ ὅταν ἐσιμώσαμε πρὸς τὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ ποῦ κυλοῦσε γαλήνιος τὰ νερά του κάτω ἀπ τὴν περήφανη κιονοστοιχία τοῦ Ἀμένωφη καὶ μπρὸς ἀπὸ τὸ τριανταφυλλὺ βουνὸ τῆς Λιβύης, τὰ μάτια καρφώθηκαν στὸ τοπίο μὲ τὴν πλέον παιδιάτικη διάθεσι θαυμασμοῦ. Ἄ! σὲ τέτοια σκηνογραφία μποροῦσε κανεὶς νὰ τοποθετήση τὴν πλέον ἐπικὴν ἱστορία!

***

Στὸ παρόχθιο καφενεδάκι, σὲ μικρὴν ἀπόστασιν ἀπ τὸ ναό: Κόπτες δραγουμάνοι μὲ φανταχτερὲς κελεμπίες, σουδανέζοι γυρολόγοι μὲ φορτία φτερῶν περιμένουν τὴν ἔξοδο τῶν περιηγητῶν ἀπὸ τὸ μεγάλο ξενοδοχεῖο, ποῦ ὥργισε τὴν αἰσθητικὴ τοῦ Λοτὶ μὲ τὴν ἀναιδῆ ἀρχιτεκτονική του. Πιὸ πέρα—κοντὰ στὸν περίβολο τοῦ ναοῦ περιμένουν οἱ ὀνηλάτες μὲ τὰ ὑπομονετικά, ἀλλά, στὴ θέα, πόσο περή-

φανα! ὑποζύγια. Σὲ λίγο οἱ Ἀμερικανοὶ κατεβαίνουνε «οἰκογενειακῶς». Γυναῖκες μὲ φορεσιὲς ἀμαζόνων βρακοφόρες μὶς — κύριοι μὲ βέλα ἐπάνω ἀπ' τοὺς παναμάδες, «ὡς ἐκ περισσοῦ» ὡπλισμένοι μὲ τρίχινους ἢ φοινίκινους μυιοδιῶχτες.

Στὸ μεταξὺ πλησιάζουν οἱ ὀνηλάτες. Οἱ κυρίες καβαλικεύουν. Καβαλικεύουν οἱ κύριοι. Καβαλικεύουν οἱ δραγουμάνοι. Καὶ τὸ καραβάνι λύνοντας τὴ στενὴ πολιορκία τῶν πλανοδίων ἐμπόρων προχωρεῖ καλπάζοντας πρὸς τὸ Κάρνακ. Στὸ διάστημα τῆς ἡμέρας πρέπει νὰ τὸ περιεργασθοῦν, νὰ πάρουν φωτογραφίες, νὰ γυρίσουν. Τὸ ἀπόγεμα θὰ ἰδοῦν τὰ «περίεργα» τῆς ἄλλης ὄχθης, καὶ τὸ πρωῒ θὰ φύγουν μὲ τὸ μεγάλο ποταμόπλοιο τοῦ Κοὺκ γιὰ τὸν πρῶτο καταρράκτη. Ἱστορικὲς καὶ αἰσθητικὲς συγκινήσεις συνδυασμένες μὲ τὴν ταχύτητα τοῦ «ἠλεκτρικοῦ» πολιτισμοῦ τῶν Γιάγκηδων....

***

Τώρα ὁ θόρυβος ἐκόπασε. Μποροῦμε ν' ἀτενίσωμε μὲ ὅλην τὴν ἄνεσι τὸ τοπίο στὸ μαλακὸ φῶς, τὸν ποταμὸ ποῦ ἡ Αἴγυπτος εἶναι «δῶρό του».... [1])

Μερικοὶ εἶπαν πῶς οἱ Αἰγύπτιοι ἔπρεπε νὰ λατρεύουν τὸ Νεῖλο, πολὺ περισσότερο ἀπ τὸ Φθὰ καὶ τὸν Ἄμμωνα — περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν Ἥλιο-Ρὰ καὶ τὸν Ὄσιρη τὸ δικαιοκρίτη. Ἄλλοι θέλησαν νὰ βροῦν τὴ λατρεία τοῦ Νείλου κάτω ἀπ τὴ λατρεία τοῦ Ὄσιρη. Ὁπωσδήποτε ἡ λατρεία ὑπῆρξε. Καὶ ὁ ὕμνος τοῦ Ποταμοῦ σώθηκε νὰ μαρτυρήσῃ γι' αὐτήνε:

«Χαῖρε, ὦ Νεῖλε, ποῦ ἔρχεσ' ἐν εἰρήνῃ νὰ δώσῃς στὴν Αἴγυπτο τὴ ζωὴ — ποῦ κρύβεις τὸ πέρασμά σου ἀνά-

---

1) Ἡρόδοτος

μεσ' ἀπὸ τὰ σκότη — τὴν ἡμέραν ἀκόμη, ποῦ τραγουδοῦνε τὸ πέρασμά σου — κῦμα ποῦ ξαπλώνεσαι στοὺς ἀμπελῶνες ποῦ ἔκαμεν ὁ Ἥλιος — γιὰ νὰ δώσῃ ζωὴ σ' ὅ,τι διψᾷ... Ὦ σὺ ποῦ φέρνεις τὶς σοδειὲς καὶ εἶσαι πλούσιος σὲ τρόφιμα, κύριε ὅλων τῶν σπορῶν τῆς ζωῆς, εὐχάριστε σὲ ὅλους τοὺς ἐκλεκτούς της..... Δὲ σκαλίζουν τὴν πέτρα γι' αὐτόν, δὲ φτιάνουν ἀγάλματα στεφανωμένα μὲ τὸ διπλὸ διάδημα. Δὲν τόνε βλέπουν πουθενά, καμμιὰ δὲν τοῦ κομίζουν προσφορά. Δὲν τὸν ἐπικαλοῦνται μὲ μαγικὰ λόγια. Ἀγνοοῦν τὸν τόπον ὅπου εἶναι καὶ δὲ βρίσκουν τὴν κρύπτη του μὲ τὴ δύναμι τῶν μαγικῶν βιβλίων—Βασιλεύει σὰ Φαραώ». Πόσον ὅμως ὁ ὕμνος εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὸν ὑμνούμενο!

***

Πέρα ἡ δυτικὴ ὄχθη, πολὺ χαμηλότερη, μαυρολογᾷ ἀπὸ ἁμάξια, αὐτοκίνητα, κελεμπιοφόρους, ὀνηλάτες καὶ ὑποζύγια. Περιμένουν τοὺς αἰώνιους Ἀμερικανούς. Ἀλλὰ ὁ θόρυβός των δὲ φτάνει οὐδ' ὁ ἀντίλαλος ἕως ἐδῶ. Καὶ τὸ μάτι χαϊδεύει τὴν πεδιάδα μὲ τὶς φοινικιές, τὰ ζαχαροκάλαμα, καὶ βαθιὰ τὸ βουνό, τὸ ρόδινο βουνὸ μὲ τὰ ἐρείπια τῶν ναῶν στὰ ριζώματα καὶ στὶς πλαγιές του τὶς ἄπειρες — σὰν ἀπείρων κυψελῶν — τρύπες τῶν τάφων. «Ἡ ὅρασις ἐνεργεῖ σὰν ἀφή».

***

Μεσημέρι περασμένο. Ἀφίνω τὴν ὡραία μου σκοπιὰ τοῦ ρεμβασμοῦ καὶ προχωρῶ στὸ δρόμο τῆς ὄχθης πρὸς τὴ διεύθυνσι τοῦ ναοῦ: Ἐδῶ ὁ ποταμὸς ἀγκωνιάζει σὰ γιὰ νὰ σχηματίσῃ λιμάνι. Μπροστά μου στὴν ἀποβάθρα δυὸ καΐκια φορτωμένα ντομάτες, ἀραδιασμένες μέσα σὲ κλουβιά. Παρέκει γυμνοὶ ἔφηβοι καὶ παιδόπουλα χαίρονται

τὴ θωπεία τοῦ ἥλιου ὕστερ' ἀπὸ τὸ λουτρό. Προχωρῶ. Δεξιά μου ὁ ναός. Κολῶνες, κολοσσοί, ὁ ὀβελίσκος καὶ τὸ Μουσουλμανικὸ τέμενος δίπλα. Ἀλλὰ πρέπει νἄχω πιὸ ξεκούραστο τὸ πνεῦμα καὶ πιὸ καθαρὴ τὴ διάθεσι γιὰ τὸ μεγάλο προσκύνημα....

***

Τὸ ξενοδοχεῖο μου: Ἔχει ὄνομα ἱστορικό: Pension de Thèbes! Ἀλλὰ τίποτε ἄλλο «Θηβαϊκὸ» ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ξενοδόχο: Ἕνα χαλκόχρωμο Αἰγύπτιο ὡσὰν ἐκείνους ποῦ βλέπομε στὶς τοιχογραφίες τῆς Φαραωνικῆς ἐποχῆς. Ἀλλὰ Εὐρωπαϊσμένον τὸ «κατὰ δύναμιν». Μαῦρο ἔνδυμα φράγκικο, ἄσπρα παπούτσια, γλῶσσα Ἀγγλική. Καὶ μαγειρικὴ Ἀγγλική. Καὶ Ἄγγλοι ξενιζόμενοι. Ἀποτελεῖ ἐξαίρεσι μιὰ Γαλλίδα. Εἶναι ζωγράφος καὶ ἀντιγράφει, ὅπως ἔμαθα, τ' ἀνάγλυφα τῶν ναῶν καὶ τῶν τάφων γιὰ κάποια ἔκδοσι τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου. Παρὰ τὰ «πυρὰ ὁμαδὸν» τῶν Ἄγγλων μένει ἀκλόνητη. Αὐτὲς οἱ καλλιτέχνισσες δὲν εἶναι ἄλλως τε γυναῖκες....

***

Στὴ μιὰ ἀκριβῶς ἀκούγεται ἕνα παρατεταμένο κουδούνισμα. Ὥρα τοῦ φαγητοῦ. Ψαρόσουπα ἀπὸ ψάρι τοῦ ποταμοῦ. Ψάρι «πανέ». Περιστέριὰ...βραστά, σαλάτα χωρὶς λάδι. Καὶ νερὸ τοῦ Νείλου, ἡ σαμπάνια τῶν νερῶν τοῦ Σαμπολλιῶνα. Τὸ τελευταῖο ἀποζημιώνει γιὰ τὴ σαχλότητα τῆς ἀπροσδιόριστης αὐτῆς μαγειρικῆς. Εἶχε δίκιο ὁ Ρωμαῖος ποῦ ἔλεγε στοὺς στρατιῶτες του: Πίνετε τὸ νερὸ τοῦ Νείλου καὶ ζητᾶτε κρασί; Κακά, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἐλεεινολόγησε ὁ προφήτης τοὺς «μεθύοντας ἄνευ οἴνου».

***

Στὸ κρεββάτι τ' ἀπόγεμα ξεφύλλιζα τὸν Ἡρόδοτο.

Πόσες παρατηρήσεις, ἀλήθεια, ζωντανές, τί ρεπορτὰζ ἀξιόλογο. Καὶ πόσες ρεπορτερικὲς ἐπιπολαιότητες. Ὅσα εἶδε τὰ εἶδε καλά. Ἀλλ' ὅσα ἐζήτησε νὰ ἐξηγήσῃ μὲ τὰ φῶτα τῶν δραγουμάνων μᾶς κάνουν νὰ γελοῦμε γιὰ τὴν ἀφέλεια. Ἦρθε ὅμως στὰς Θήβας; Ἐγὼ ἀμφιβάλλω. Ἀλλοιῶς θὰ μᾶς ἔλεγε κάτι περισσότερο, καὶ δὲ θὰ σωποῦσε γιὰ κεῖνα ποῦ εἶδε ὁ Στράβωνας — τόσους αἰῶνες ἀργότερα.

***

Χτύπημα στὴ θύρα: Ἦρθε ὁ σύντροφος τοῦ ταξειδιοῦ μου: Νὰ ντυθῶ γλίγωρα: Ἀνταποκρίνομαι στὴν ἐπιθυμία του. Δὲν αἰσθάνομαι ἄλλως τε κούρασι καμμιά. Ἡ εὐχάριστη θερμοκρασία τῆς ὥρας, ἡ ἡσυχία τοῦ χωριοῦ, ποῦ τὴ διακόπτει μόνον ὁ φαιδρὸς θόρυβος τῶν πουλιῶν τοῦ κοινοτικοῦ κήπου μὲ τὶς πλούσιες βοκαμβίλλες καὶ τὰ ὁλόανθα δέντρα ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο, μοῦ δῶσαν — γιὰ μιὰ στιγμή; — τὴ χαμένην αἰσιοδοξία μου. Σὲ λίγο ξεκινοῦμε. Ἀπόφασις: Θὰ πᾶμε στὸ Κάρνακ. Ἡ λογικὴ τοῦ φίλου μου ἦταν ἄψογη. Τὸ ναὸ τοῦ Λοῦξορ τὸν ἔχομε πρόχειρο. Πρέπει ν' ἀρχίσωμε ἀπ τὰ μακρυνά. Καὶ πρέπει νὰ πᾶμε καβάλα. Ὑποχωρῶ στὴ δεύτερη τούτην ἀπαίτησι, ἂν καὶ ἀποδοκιμάζω τὴν ἀμφίβολην ἀπόλαυσι καὶ προτιμῶ, στὶς μικρὲς ἀποστάσεις, τὴν ἀποστολικὴν ὁδοιπορία.

Καβαλικέψαμε. Μερικὰ «Εὐρωπαϊκὰ» σπίτια ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ πίσω τὰ δέντρα κρύβουν τὴ θέα τοῦ Νείλου. Ἐκκλησιές. Μία προτεσταντική, μία Κοπτικὴ ἄλλη.... Τὸ Λοῦξορ εἶναι ἀπὸ τὰ κέντρα τοῦ Αἰγυπτιακοῦ χριστιανισμοῦ — τῶν Κοπτῶν — καὶ οἱ ξένες θρησκευτικὲς προπαγάνδες ἐργάζονται νὰ προσηλυτίσουν αὐτοὺς τοὺς μονοφυσίτες.... Ἔπειτα κοιμητήρια — ἀκακίες φοινικιές, ἕνας καταπράσινος κάμπος πρὸς τὴν Ἀνατολὴ πίσω, ποῦ τελειώνει στὴν ἔρημο, κι αὐτὴ στὴ χαμηλὴν Ἀραβικὴ βουνοσειρά.

Ἔπειτα τὸ φελλαχοχῶρι—χτισμένο μὲ πηλὸ τοῦ Νείλου—σπίτια χωρὶς παράθυρα πρὸς τὰ ἔξω ἀνάμεσ' ἀπὸ πανύψηλες χουρμαδιές.

Ὁ δρόμος ἀπὸ τὴν πόλι ἀκολουθεῖ περίπου τὰ ἴχνη τοῦ παλιοῦ δρόμου ποῦ ἔνωνε τὸ ναὸ τοῦ Λοῦξορ μὲ τοὺς ναοὺς τοῦ Κάρνακ. Ποῦ καὶ ποῦ βλέπεις τὰ βάθρα ποῦ ἀπάνω τους ἔστεκαν οἱ κριαροπρόσωπες σφίγγες περιστοιχίζοντας τὴν ἱερὴ λεωφόρο: Τέλος ἰδοὺ καὶ πιὸ «ἔντονα» ἐρείπια τέτοιας διακοσμήσεως. Σειρὲς ἀποκεφαλισμένων σφιγγῶν. Σὲ μιὰ εἶναι ταιριασμένο στὸ σῶμα τὸ κομμένο κεφάλι της. Ὅλες στηρίζουν μὲ τὰ ἐμπρόσθια πόδια των μικρὸν ὁμοίωμα Ἀμένωφη τοῦ Γ'. Ὁ συμβολισμὸς εἶν' εὐεξήγητος ὅταν συλλογισθῇ κανεὶς πῶς ὁ κριὸς ἦταν ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Ἄμμωνα, πατέρα τῶν Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου, πολιούχου τῶν Θηβῶν καὶ Θεοῦ Παναιγύπτιου γιὰ μιὰ μεγάλη περίοδο τῆς Φαραωνικῆς ἱστορίας.... Τέλος βρισκόμαστε μπρὸς ἀπὸ τὴν ἀπέραντη ναόπολι. Πόρτες, κολῶνες: Σχεδὸν ὅλη ἡ ἱστορία τῆς Αἰγύπτου — αἰώνων 23, ἀπὸ τὸν Τούθμωση 1ο ἴσαμε Ἀλέξανδρο τὸν ἐλευθερωτή, καὶ τὸ Θεοδόσιο τὸν καταλυτὴ τῶν εἰδώλων. Πόσοι Φαραώ, πόσες δυναστεῖες, πόσες κατακτήσεις. Ὁ ὀβελίσκος τῆς Χατσεπσοὺτ κοντὰ στὶς κολῶνες τοῦ Ραμσῆ 2ου — κοντὰ στὰ ἐρείπια τῶν οἰκοδομημάτων Ταχάρκα βασιλιὰ τῶν αἰθιόπων, καὶ δίπλα στὶς κομψὲς πόρτες τῶν Πτολεμαίων! Δυνατὸν ὀλίγο δίνει αὐτὸ τὸ ταξεῖδι στὴ θάλασσα τῶν αἰώνων....

***

Εἶχε βραδιάσει. Φύγαμε. Τὴν ἄλλη μέρα γύρισα πεζὸς — καὶ μόνος. Μόνος; Ἀλλ' ὄχι. Κρατοῦσα τὸν ταξειδιωτικὸν ὁδηγὸ τοῦ κ. Στάϊντορφ — νῆμα τῆς Ἀριάδνης μέσα στὸ λαβύρινθο τῶν ἀπέραντων ἐρειπίων.

Ἦταν ἀκόμη πρωί, οὐρανὸς αἴθριος σὰν παρθενικὸ μέτωπο, λεπτὴ αὔρα «πνευματικὴ» φυσοῦσε μεσ' ἀπὸ τοὺς χαλασμένους πυλῶνες καὶ τὶς κολῶνες.

Προσπάθησα νὰ διαβάσω τὴν ἱστορία τῶν χιλιετηρίδων γραμμένη στὴν πέτρα — σκληρὴ σὰν τὴν θέλησι τῶν Φαραώ.

Μπῆκα ἀπ' τὴν κομψότατη «πόρτα» Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτη, καὶ προχώρησα πρὸς τὸν πυλῶνα τοῦ ναοῦ τοῦ Χόνς. Ἐρημία. Συντυχία παράδοξη: Οὔτε μυῖγες — πληγὴ τῆς Αἰγύπτου — οὔτε Ἀμερικανοί....

* * *

Ἡ θεοσέβεια Ραμσῆ τοῦ τρίτου ὥρθωσε τὸν τυπικὸν αὐτὸ ναὸ στὴ λατρεία τοῦ Υἱοῦ τῆς Θηβαϊκῆς Ἁγίας Τριάδας: Ἄμμωνας, Μοὺτ (μητέρα) Χὸνς (υἱός). Οἱ διάδοχοι συμπληρώσανε τὸ ἔργο: Στοὺς τοίχους τῶν πύργων τοῦ πυλώνα ἕνας ἀρχιερέας τοῦ Ἄμμωνα μὲ τὴ γυναῖκά του κάνει τὶς προσφορές του στοὺς θεούς. Δρασκελᾶμε τὴν πόρτα. Μπαίνομε στὴν αὐλὴ τοῦ ναοῦ, γεμάτην ἀπὸ τὴν ἀνάμνησι Ἀλέξανδρου τοῦ Β'. Σειρὲς κιόνων μὲ κλειστὰ παπυρόμορφα κιονόκρανα στὶς τρεῖς πλευρὲς τῆς αὐλῆς. Στοὺς τοίχους καὶ στὴν ἐπιφάνεια τοῦ κορμοῦ τῶν κιόνων ὁ ἴδιος ἀρχιερέας θρησκεύεται. Προχωροῦμε. Μετὰ τὴν αὐλὴν ὁ πρόναος, — δώδεκα κίονες —, ἔπειτα ἡ κλασικὴ ὑπόστυλη αἴθουσα [1]) στηριγμένη σὲ κίονες μ' ἀνοιχτὰ κιονόκρανα. Στοὺς τοίχους καὶ στὶς κολῶνες — φοβᾶται τὶς λεῖες ἄδειες ἐπιφάνειες ὁ Αἰγύπτιος — Ραμσῆς ὁ δωδέκατος θυσιάζει.

Ἀπὸ τὴν πόρτα—στὴ μέση τοῦ τοίχου τοῦ βάθους—

---

[1]) Βλέπε γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ναῶν: Δ. Κύτικα καὶ Α. Καμπάνη: Ἡ Αἴγυπτος τῶν Φαραώ.

μπαίνομε στὸ μικρὸ δωμάτιο ὅπου βρισκόταν ἡ ἱερὴ βάρκα τοῦ θεοῦ. Χωρίζεται μ᾽ ἕνα περίγυρο διάδρομον ἀπὸ τἄλλο οἰκοδόμημα. Ἀνάγλυφα στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν τοίχων τοῦ δωματίου παρουσιάζουν τὸν 4ο καὶ τὸ 12ο Ραμσῆ ἐμπρὸς ἀπὸ τὶς διάφορες θεότητες. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ κεντρικοῦ θαλάμου σκοτεινὰ δωμάτια μὲ ἀνάγλυφα — παντοῦ ἀνάγλυφα. Ἀπὸ μιὰ πόρτα ἀνοιγμένη στὸν καιρὸ τῶν Πτολεμαίων μπαίνεις σὲ μικρὴ σάλα μὲ 4 κολῶνες ὅπου ἀνάγλυφα τῆς ἐποχῆς τοῦ Ραμσῆ 4ου καὶ ἄλλα ἀναφερόμενα στὸν Αὔγουστο! Τί πηδήματα ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες. Ἑφτὰ μικρὰ παρεκκλήσια μὲ χρωματισμένα ἀνάγλυφα τῶν Ραμσήδων: Θὰ τὸ πιστέψετε; Εἶναι ἀκόμη τὰ χρώματα ζωηρά!

***

Ὁ φύλακας — ἴσως ἐνόμισε πῶς δὲν ἔβρισκα ὅ,τι ζήταγα — μὲ πλησίασε καὶ χειρονομῶντας προσφέρθηκε νὰ μ᾽ ὁδηγήσῃ σὲ μικρὸν ἡμίφωτο θάλαμο ὅπου εἶδα ἱστορημένο στὸν τοῖχο τὸν «προσωρινὸ» θάνατο τοῦ Κυρίου τῆς Αἰωνιότητος:[1]) Τὸ πολὺ λίγο φῶς ἔμπαινε ἀπὸ μιὰ τετράγωνη σχισμὴ στὴν κορυφὴ τοῦ Ἀνατολικοῦ τοίχου, κἔπεφτε πίσω μας. Τὰ Ὀσιριακὰ ἀνάγλυφα μένανε στὸ σκοτάδι. Ἀλλὰ ὁ φύλακας εἶχε κληρονομήσει, φαίνεται, ἀπὸ τοὺς ἀπώτατους ἐκείνους προγόνους του τὸ μυστικὸ τῶν μαγικῶν φωτισμῶν, μὲ τοὺς ὁποίους οἱ ἱερεῖς παρουσιάζανε τοὺς θεοὺς εὐχαριστημένους ἢ κατσούφηδες, ἀνάλογα πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς στιγμῆς εἰς τὸ πλῆθος — ἴσως ἀκόμη καὶ στὸ Φαραώ... Ὡρθώθηκε στὰ νύχια του ἐσήκωσε τὸν ἄσπρο χιτῶνά του μὲ τὰ δύο του χέρια πρὸς τὰ πάνω, συγκέντρωσε τὶς ἀκτῖνες στὴν ἄκρη τοῦ ρούχου του, καὶ κουνῶντας ἔπειτα τὸν παράξενον αὐτὸ συγκεντρωτικὸ φακὸ ἔρριξε γιὰ μιὰ στιγμὴ —

---

[1]) Τὸ μαγικὸν ὄνομα τοῦ Ὄσιρη θεοῦ τῶν νεκρῶν.

τόσο χρειαζόταν — τὸ φῶς στὸ νεκρὸν Ὄσιρη. Γύρω του — εἶδα — θρηνολογοῦσαν ἡ Ἴσις καὶ ἡ Νέφθυς. Γιατὶ δὲν ἤξεραν πῶς θ' ἀναστηθῇ... Περίεργο καὶ πολὺ ψυχικὸ τὸ χιλιοειπωμένο αὐτὸ παραμῦθι!

***

Ἔφυγα ρίχνοντας, ἕνα γενικὸ «κύκλιο», βλέμμα στὴν ἀπέραντη ναόπολι ὠρθωμένη μέσα στὴ φωτοθάλασσα: Πέρα ἀπ τὴν ἱερὴ λιμνοῦλα ἐρχόταν ἡ μονότονη ρυθμικὴ «λογαοιδικὴ» φράσις τῶν μικρῶν ἐργατῶν τῆς ἀνασκαφῆς, ποῦ λάμπανε μισόγυμνοι σὰ χάλκιν' ἀγάλματα στὸν ἥλιο τοῦ Μαρτιάτικου μεσημεριοῦ.

***

Τὴν ἄλλη μέρα πῆρα πρωινότερος τὸ δρόμο τοῦ Κάρνακ. Πρὶν ὁ ἥλιος καρώσῃ τὴν ἀνατολικὴν αὔρα καὶ διπλώσῃ ἐκείνη τὰ φτερά της, βρέθηκα μέσα ἀπὸ τὶς κριαροκέφαλες σφίγγες τῆς μικρῆς λεωφόρου, ποῦ πάει ἀπ τὸ Νεῖλο πρὸς τὸ ναὸ τοῦ Μεγάλου Θεοῦ. Ἕνας πυλώνας ὕψους 45 μέτρων, πλάτους 30 καὶ βάθους 15, (κάνω μὲ τὸ μάτι τὴν ἐπιλήθευσι τῶν ἀριθμῶν τοῦ Ὁδηγοῦ μου), στέκεται ἀντιμέτωπος σχεδὸν στὸ ποτάμι. Εἶναι ἀτελείωτος καὶ ὀφείλεται στοὺς Πτολεμαίους ποῦ λάτρευαν τὸν Ἕλληνα Δία στὶς μορφὲς τοῦ Θηβαίου Θεοῦ. Δρασκελοῦμε τὴν πόρτα. Μιὰ μεγάλη αὐλὴ 100 μέτρων πλάτους καὶ βάθους ὄχι πολὺ μικρότερου —, ἡ αὐλὴ τοῦ Βιβλικοῦ Σησάχ, νικητὴ τοῦ Ροβοὰμ καὶ συλητὴ τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντα — ἐννέα αἰῶνες π. Χ.

***

Στὴ νοτιοδυτικὴ γωνία τῆς αὐλῆς μικροὶ ναοὶ τοῦ

Σέτη 2ου. Στὸ κέντρο εἶχεν ὑψωθῇ τὸ περίπτερο τοῦ Αἰθίοπα Ταχάρκα, κατακτητὴ τῆς Αἰγύπτου. Δεξιὰ στὴν αὐλὴ ὁ ναὸς Ραμσῆ τοῦ 3ου: Στοῦ πληγωμένου πυλώνα τὸν τοῖχο ὁ Φαραὼ μὲ τὸ διπλὸ στέμμα. Κραδαίνει τὸ ρόπαλο ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς χώρας του. Ὁ Ἄμμωνας τοῦ προσφέρει τὸ ξῖφος, παραδίνοντας σ' αὐτὸν τοὺς νικημένους λαούς. Στὴ δεξιὰ παρειὰ τῆς εἰσόδου πέρνει ἀπ' τὸν Ἄμμωνα τὸ σύμβολο τῆς ζωῆς... Ὕστερ' ἀπὸ τὸν πυλῶνα ἄλλη αὐλὴ μὲ στοίχους ἀπὸ κολῶνες — ἐπάνω στὶς ὁποῖες στηρίζονται Ὀσιριακοὶ κολοσσοὶ τοῦ οἰκοδόμου Φαραώ. Στὸν τοῖχο ποῦ ἀποτελεῖ τὸ βάθος τῆς ἀνατολικῆς κιονοστοιχίας ἡ λιτανεία τῆς βάρκας τοῦ Θεοῦ: Ἱερὴ συνοδεία φέρνει τὸ ἄγαλμα τοῦ «ἰθυφαλλικοῦ» Θεοῦ στὴ δυτικὴ στοά. Οἱ ἐπιγραφὲς τῶν δοκῶν μὲ τὶς πλέον πομπικὲς φράσεις κηρύττουν ὅτι Ραμσῆς ὁ τρίτος ὥρθωσε τὸ περήφανο οἰκοδόμημα γιὰ τὸν πατέρα του Ἄμμωνα.... Ἔπειτα ὁ πρόναος μὲ Ὀσιριακὲς καὶ ἄλλες κολῶνες γεμᾶτες ἀπὸ παραστάσεις ἀνάγλυφες. Μπαίνομε στὴν ὑπόστυλην αἴθουσα. Στοὺς τοίχους ὁ Φαραὼ θρησκεύεται μπρὸς ἀπὸ τὴν ἱερὴ Βάρκα.

***

Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας! Τώρα μπαίνομε στὴ μεγάλην ὑπόστυλη αἴθουσα. Ἡ πλατύτατη ἀναστηλωτικὴ ἐργασία ποῦ ἔγινεν ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια ἐπιτρέπει ν' ἀναπαραστήσωμε μὲ τὴ φαντασία μας τὸ μεγαλεῖο τοῦ θαύματος τούτου τῆς φαραωνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἂν τὸ κολοσσαῖο εἶναι «ὑπερβατικό», ὅπως εἶπεν ὁ Γκαῖτε, τὸ πανάρχαιον αὐτὸ οἰκοδόμημα μὲ τὸν ὄγκο, τὶς διαστάσεις, τὴν προοπτική του μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ τὴ θρησκευτική μας διάθεσι γιὰ τὴν ὡραίαν ἀνύψωσι. Ἡ θρησκεία εἶναι μία καὶ ἕνα, ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα. Ἀλλὰ μόνον ἡ θρησκεία μπορεῖ νὰ γεννήσῃ ἀρχιτεκτονική, ὀρθό-

τατα δὲ ὁ κ. Ρομπέρτος ντέλλα Σιζερὰν συνδυάζει τὴν παρακμὴ τῆς οἰκοδομικῆς τῶν ναῶν μὲ τὸ σβύσιμο τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος.

Ἀκολουθῶ τὴ συμβουλὴ τοῦ «Ταξειδιωτικοῦ ὁδηγοῦ» μου καὶ τοποθετοῦμαι στὸ νότιο μέρος: Ἡ ματιὰ χάνεται ἀνάμεσ' ἀπὸ τὶς ἐπάλληλες κιονοστοιχίες. Ἡ αἴθουσα — κάπου διάβασα πῶς εἶναι ἡ μεγαλύτερη αἴθουσα τοῦ κόσμου—δίνει, λένε, πολὺ καλύτερο ἀποτέλεσμα τὴ νύχτα μὲ τὸ γεμᾶτο φεγγάρι. Καὶ ὁ Πιὲρ Λοτὶ ποῦ ἄνοιξε τὸ Μουσεῖο τοῦ Καΐρου γιὰ νὰ μιλήσῃ μὲ τὶς μούμιες τὴ νύχτα, ἀναζήτησε κι' αὐτὴν τὴν ἐντύπωσι, περιφρονῶντας τοὺς λύκους καὶ τὰ τσακάλια ποῦ φωλιάζουν στὴν ναόπολι. Ἀλλὰ προτιμότερο νὰ βλέπῃ κανεὶς τὰ πράγματα στὸ φῶς τῆς ἡμέρας....καὶ χωρὶς τοῦ σαρκίου τὸν κίνδυνο.

***

Λογαριάσανε πῶς ἡ ὑπόστυλη αἴθουσα θὰ μποροῦσε νὰ περιλάβῃ στὸ χῶρο της (100 μέτρα πλάτος, 50 βάθος) τὴν Παναγία τοῦ Παρισιοῦ.

Δεκαέξη κιονοστοιχίες, 134 κίονες, στηρίζανε τὴ στέγη της. Κιονόκρανα ἀνοιχτὰ καὶ κιονόκρανα κλειστά. Στοὺς τοίχους ἀνάγλυφα: Σὲ μίαν ἐξωτερικὴ παρειὰ θυσία αἰχμαλώτων στὸν Ἄμμωνα. Σέτης ὁ 1ος ἅρπαξεν ἀπὸ τὰ μαλιὰ ὅμιλον αἰχμαλώτων. Στ' ἄλλο του χέρι κρατεῖ ρόπαλο. Πόσο λίγο μιλεῖ στὴν καρδιά μας ἡ ἐπικὴ αὐτὴ ὑπερβολή.... Ὅμως ἰδοὺ σελίδες πραγματικῆς ἱστορίας: Ἀνατολικά, στὸ μέρος ὅπου ὁ τοῖχος συνδέεται μὲ τὸν τρίτο πυλῶνα, βλέπομε τὸ Σέτη στὸ ἅρμα του νὰ κρατάῃ μὲ τ' ἀριστερὸ χέρι τὸ τόξο. Ἔχει δρασκελήσει τὰ Αἰγυπτιακὰ σύνορα — προχωρεῖ στὴ γραμμὴ τῶν πηγαδιῶν ποῦ εἶναι συγχρόνως ὠχυρωμένοι σταθμοί. Προσπερνᾷ. Φθάνει τὴ δυτικὴ Συροπαλαιστίνη. Σ' ἕνα σύδεντρο λόφο μιὰ πό-

λις. Ἕνας χείμαρος κατεβαίνει. Οἱ ἐχθροὶ φεύγουν πρὸς τὸ κάστρο: Ὁ Σέτης τέλος τὸ κυριεύει. Διαβαίνει ὁλόκληρη τὴν Παλαιστίνη — ἰδοὺ τὰ Φοινικικὰ σύνορα. Πολιορκεῖ τὴ νεροτριγύριστη κοντὰ στὴν Τύρο Γενουάν. Ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ δέντρα οἱ ἐχθροὶ παραμονεύουν. Ἕνας κινεῖ τὸ μαχαῖρι. Ἀπάνω στὸ ἅρμα του ὁ Σέτης: Ὁρμᾷ. Τὰ ἐχθρικὰ ἅρματα φεύγουν. Οἱ κάτοικοι δηλώνουν ὑποταγή.

Καὶ ἡ κατακτητικὴ κίνησις ἐξακολουθεῖ. Ὁ Σέτης ὑποτάσσει τὸ Λίβανο.

Τώρα εἶναι κατεβασμένος ἀπ' τὸ ἅρμα του. Αἰγύπτιος ἄρχοντας τοῦ παρουσιάζει τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς χώρας. Τοῦ λένε: Μιλᾷς μὲ τὸν πατέρα σου, Σέτη —, τὸν Ἥλιο Ρά. Ἡ ὄψι σου χαρίζει ζωή.

Τἀνάγλυφα διηγοῦνται ἀκόμη: Κέδροι κόβονται γιὰ βάρκα τοῦ Ἄμμωνα καὶ ἱστούς. Ὁ Σέτης ἐπιστρέφει στὴν Αἴγυπτο τροπαιοφόρος. Οἱ ἱερεῖς μὲ λουλούδια κα οἱ μεγιστᾶνες μὲ ἀλαλαγμοὺς τὸν ὑποδέχονται.

* * *

Στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ βορεινοῦ τοίχου. Ἡ ἀπάνω σειρὰ τῶν ἀναγλύφων: Κυριεύεται τὸ κάστρο Καντὲς στὴ χώρα τοῦ Ἀμόρ. Ἀπὸ τὸ ἅρμα του ὁ Φαραὼ σαϊττεύει τοὺς ἐχθρούς του. Τ' ἄλογά του ἀναποδογύρισαν ἐχθρικὸν ἅρμα.

Δεξιὰ σ' ἕνα σύδεντρο βουνὸ τὸ κάστρο τοῦ Καντές. Κατατρυπημένοι ἀπὸ τὰ βέλη—οἱ πρόμαχοί του—τῶν Αἰγυπτίων. Στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ ἕνας βουκόλος φεύγει μὲ τὴν ἀγέλη του.

Στὴ δεύτερη σειρὰ τῶν ἀναγλύφων: ὁ Φαραὼ στὸ ἅρμα του ὄρθιος. Σταματάει στρατιώτη τοῦ Λιβυκοῦ στρατοῦ κινῶντας ἐπάνω του τὴ ρομφαία. Ἀλλοῦ μὲ τὴ λόγχη

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΕΝΑ ΚΟΜΜΑΤΙ ΤΩΝ ΕΡΕΙΠΙΩΝ ΤΟΥ ΚΑΡΝΑΚ

του τρυπᾷ ἕναν ἐχθρὸ — καθοσιώνει στὴν τριάδα τῶν Θηβῶν τὰ λάφυρα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους.

Μάχη μὲ τοὺς Χετταίους εἰκονίζεται στὴν τρίτη σειρὰ τῶν ἀναγλύφων. Στὴ Συρία. Ὁ Φαραώ, πάντα ὁ Φαραώ, διευθύνει τὰ βέλη του κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Τοὺς κυνηγᾷ. Τοὺς αἰχμαλωτίζει, τοὺς καθοσιώνει στὸν Ἄμμωνα πατέρα, στὴ μητέρα Μούτ, στὸ Χὸνς — τὸν υἱόν.

Ἄλλες σελίδες ἱστορίας ἐξωτερικῶν πολέμων. Ἀναφέρονται στὸ Ραμσῆ τὸ 2ο — τὸ θρυλικὸ Σέσωστρι τῶν μύθων τοῦ Ἡροδότου: Ἱερογλυφικὸ κείμενο, (τὸ περίφημο καὶ γνωστὸ ἀπὸ ἄλλες πηγὲς [1] κείμενο τοῦ Πενταούρ), κάτω ἀπὸ τ᾽ ἀνάγλυφα. Ἰδοὺ πῶς μεταφράζει ὁ Μπροὺξ ἕνα κομμάτι τοῦ μακροῦ τούτου ποιήματος, τόσον ἀρχαιότερου ἀπ᾽ τὴν Ἰλιάδα:

«Δὲν ἔχει τὸν ὅμοιό του ὁ Φαραὼ μὲ τ᾽ ἀπότολμο χέρι. Εἶναι δυνατὸ ὅπως ἡ καρδιά του.... Σὰν τὸ πρόσωπο τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου τὸ πρόσωπό του. Ποιὸς μπορεῖ νὰ μετρήσῃ τοὺς μύριους ἐχθροὺς ποῦ ὠρθωθήκανε μπροστά του;

»Μύριοι στὸ βλέμμα του κλονίζονται. Εἶναι τρομερὸς ὅταν ἡ φωνή του, πολεμικὴ φωνή, ἀντηχάει ἀπ᾽ ὅλες ἀφοβώτερη — εἶναι τρομερὸς σὰν τὸ μανιασμένο λιοντάρι μέσα στὴν κοιλάδα τῶν ἐλάφων. Ἡ συμβουλή του φρόνιμη. Σωστὴ ἡ ἀπόφασίς του.... Στὴν ὑπεράσπισι τοῦ λαοῦ ἡ καρδιά του γίνεται βουνὸ σιδερένιο. Τέτοιος εἶναι ὁ Ραμσῆς — ἀγαπημένος τοῦ Ἄμμωνα.»

Ἔπειτα τὸ πολεμικὸ ἐπεισόδιο: Ραμσῆς ὁ 2ος πέφτει σὲ παγίδα τῶν ἐχθρῶν του. Κυκλώνεται. Σώζεται ὅμως. Ἰδού:

»Ἄμμωνα πατέρα ποῦ εἶσαι; Κραυγάζει ὁ Φαραώ. Λησμόνησες τὸ τέκνο σου; Τί ὅμως ἔχω κάμει στὴ θέλησί

---

[1]) Σπέος Σίμπελ καὶ πάπυροι.

σου ἀντίθετο ; Δὲν ἐπορεύθηκα σύμφωνα πρὸς τὸ λόγο τοῦ στόματός σου; Δὲν ἄκουσα τὶς προσταγές σου; Πῶς ὁ εὐγενὴς δεσπότης, ὁ Κύριος τῆς Αἰγύπτου κλίνει τὸ κεφάλι μπρὸς σὲ λαὸ βάρβαρο ; Ναοὺς μεγάλους ἐπὶ ναῶν ἔχω στήσει—μάταια τάχα ; Μάταια γέμισα τοὺς ναούς σου ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους μου : Ὅλα μου τ᾽ ἀγαθὰ μάταια τἄχω προσφέρει σὲ σένα; Μάταια τοὺς ἀγγάρεψα ὅλους στῶν δικῶν σου ναῶν τὴ φροντίδα.

»Ἀλλ᾽ ὅμως ὄχι. Ὁ καταφρονετὴς τοῦ θελήματός σου θὰ ντροπιασθῇ. Εὐτυχισμένος ὅποιος προσκυνάει τὴ θεότητά σου, Ἄμμωνα!

»Σ᾽ ἐπικαλοῦμαι ὅτι ἐργάσθηκα μ᾽ ἁγνὴ τὴν καρδιὰ γιὰ σένα, ὦ Ἄμμωνα.

»Κύττα. Κυκλωμένος ἀπὸ τοὺς ἀμέτρητους ἐχθροὺς — μόνος. Οἱ συμπολεμισταί μου μ᾽ ἄφησαν ἀβοήθητο.

»Κραυγάζω καλῶντας τους. Δὲν ἀπαντάει κανεὶς στὴν κραυγή μου.

»Ὅμως τὸ ξέρω. Ὅσο μυριάδες πολεμισταὶ ἀξίζει ὁ Ἄμμωνας, ὅσο ἑκατοντάδες χιλιάδες καβαλάρηδες, ὅσο δεκάδες χιλιάδες ἀδερφοὶ καὶ γιοί. Ὑπέρτερος ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων ὁ Ἄμμωνας.

»Ἰδοὺ ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς γῆς ὑψώνω τὴ φωνή μου πρὸς ἐσέ».

Ὁ Θεὸς ἀκούει. Ὁ Θεὸς τρέχει νὰ βοηθήση Ραμσῆ τὸ 2ο :

»Μοῦ ἄπλωσε τὸ χέρι. Μοῦ εἶπε κραυγάζοντας : Ἰδοὺ ἐγώ. Εἶμαι μαζί σου....

»Ἐγὼ ὁ πατέρας σου — ὁ Ἄμμωνας — Ρά.

»Ὁ Κύριος τῆς νίκης.

»Βρῆκα σὲ σὲ δίκαιο πνεῦμα.

»Ἡ καρδιά μου εὐφράνθη.

»Τἄλογά σου θὰ συντρίψουνε τὰ χίλια μύρια τῶν ἐχθρῶν ἅτια.

»Κανεὶς δὲ θὰ κινήσῃ τὸ χέρι γιὰ τὸν ἀγῶνα. Στὴν καρδιά τους θὰ σβύσῃ τὸ θάρρος.

»Τὰ μέλη τους παραλύσανε.

»Τοὺς γκρέμισα, τοὺς σκότωσα ὅπου κι' ἂν ἐβρισκόνταν.

»Ἀκούστηκε τότε κραυγή :

»Δὲν εἶναι ἄνθρωπος.

»Ἀλλοίμονο !...

»Αὐτὸς εἶναι θεός.

»Φύγετε νὰ φύγωμε.

***

Ὁ τρίτος ἐρειπωμένος πυλῶνας τοῦ Ἀμένωφη στὸ βάθος τῆς ὑπόστυλης ἀΐθουσας : Περνοῦμε ἀνάμεσ' ἀπὸ τοὺς γκρεμισμένους πύργους του. Προχωροῦμε στὴν κεντρικὴν αὐλὴ ὅπου ὀρθώνεται ἀκόμη ἕνας ἀπὸ τοὺς 4 ὀβελίσκους τοῦ Τούθμωση 1ου. Ἔπειτα ὁ τέταρτος πυλῶνας, ὅπου μία ἱερογλυφικὴ ἐπιγραφὴ ἀναφέρει πῶς ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ξαναώρθωσε τὴν πεσμένη του θύρα.... Κατόπι μία ἐρειπωμένη στοὰ — ἕνας ὀβελίσκος ὄρθιος — ἄλλος γκρεμισμένος. Ὁ ὀρθὸς ὀβελίσκος ὕψους τριάντα μέτρων κηρύττει μὲ τὶς ἐπιγραφές του ὅτι, σύμφωνα μὲ τὴν προσταγὴ τῆς βασίλισσας Χατσεπσούτ, ὁ βαρύτατος μονόλιθος κόπηκε ἀπ' τοὺς γρανιτόβραχους τῆς Συήνης, μεταφέρθηκε, χαράχτηκε, στήθηκε σ' ἑφτὰ μῆνες ὅπου τὸν βλέπομε. Εἶναι ἀπίστευτο!

***

Ἀλλὰ τί συμβολίζανε λοιπὸν αὐτοὶ οἱ ὀβελίσκοι, τετράγωνοι ψηλοὶ στύλοι ποῦ ἡ κορφή της εἶχε σχῆμα μικρῆς πυραμίδας καὶ ἦταν ντυμένη ἀπὸ μῖγμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ; Ἦτανε φάροι ποῦ λάμπανε νύχτα καὶ μέρα δείχνοντας μακρυὰ τὴ θέσι τῶν ναῶν στὰ ἐρχόμενα εὐλαβητικὰ καρα-

βάνια — ὅπως ἐξηγεῖ αὐτὴ τὴ στιγμὴ μιλῶντας σὲ φίλους του ὁ χωλὸς κόπτης ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Κάρνακ ; Τοὺς βλέπομε—ἢ τοὺς βλέπανε—ζευγαρωτοὺς, μπρὸς ἀπὸ τοὺς πυλῶνες τῶν ναῶν, στὴν Ἡλιούπολι, καὶ στὴ Μέμφι καὶ στὸ Λοῦξορ νὰ ὑψώνουνε τὴν κομψὴ σιλουέττα τους — τὸν ὡραῖο κοκκινωπὸ Συηνίτη. [1]) Δὲν ἔχουν ἀναλογία — δὲν εἶναι ὡσὰν ἡ ἐξέλιξις τῶν μυτερῶν μονολίθων, τῶν menhir, ποῦ ἡ εὐλάβεια τῶν Κελτῶν ὥρθωνεν ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια ; Ἀναφέρω τὴ σύγκρισι ποὺ κάνουν οἱ σοφοὶ—ἀλλὰ δὲν ἐξηγῶ. Ἂν καὶ συχνὰ κυττάζοντας τὸν κοκκινωπὸ γρανίτη νομίζω, πῶς βλέπω γλῶσσα φωτιᾶς ὀξυκόρυφη ὑψωνόμενη πρὸς τὸν Ἥλιο—θεὸ τῶν θεῶν !

* * *

Ἡ ὥρα προχωρημένη. Ἡ καλὴ θαλπωρὴ ἔγινε κάψα σχεδὸν θερινή. Τὸ προσκύνημα ἔλαβε μεγάλη παράτασι καὶ ὁ Ἄμμωνας, ὅπως ὁ Θεὸς τοῦ Ναζαρηνοῦ, μπορεῖ νὰ μισῇ τὴ βαττολογία.... Προβαίνω στὸν πέμπτο πυλῶνα. Δρασκελῶ τὴ θύρα του—ἀτενίζω τὴν κολοσσὸ Ἀμένωφη τοῦ Β΄. Σκαλισμένος στὸν κόκκινο γρανίτη ὁ Φαραὼ κάθεται εἰς αἰῶνας αἰώνων. Ἔκτος πυλῶνας, Τούθμωση τοῦ Γ΄, μὲ παραστάσεις δοξαστικὲς τῶν νικῶν του. Ἔπειτα ἡ αἴθουσα τῶν Χρονικῶν, κολοσσοὶ θεῶν ἀφιερωμένοι ἀπὸ τὸ βασιλέα Τουτανχαμών, ἐκούσιο ἢ ἀκούσιο ἀναστηλωτὴ τῆς λατρείας τοῦ Θηβαίου Θεοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχε καταλύσει Ἀμένωφης ὁ 4ος — ὁ Φαραὼ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου.

Προσέχω ἕνα γρανίτινο ναΐσκο Φιλίππου τοῦ Ἀρριδαίου μὲ τὰ τυπικὰ ἀνάγλυφα τῆς εὐλάβειας πρὸς τοὺς μεγάλους θεούς. Ἔπειτα περνῶντας στὴ δεύτερην αἴθουσα

---

[1]) Ἔτσι ὠνομάζανε οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὸ γρανίτη τοῦ Ἀσσουὰν — ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ὄνομα τῆς πόλεως (Συήνη).

τῶν Χρονικῶν ποῦ περιστοιχίζει τὸ ναΐσκο καὶ προχωρῶντας ἀνάμεσα σ᾽ ἐρείπια ναῶν τῆς μέσης Αὐτοκρατορίας φθάνομε, στὴν αἴθουσα τῶν ἑορτῶν — ὅπως τὴν εἴπαμε — τοῦ Τούθμωση τρίτου, τοῦ Ναπολέοντα τούτου ἢ Ἀλέξανδρου τῆς 18ης δυναστείας. Μεγάλου πλάτους (45 μέτρα) καὶ μικροῦ βάθους (15) μὲ τὴ στέγη της στηριγμένη σὲ 32 τετράγωνους στύλους καὶ 20 κίονες παραδόξου ρυθμοῦ. Τὰ κιονόκρανα μοιάζουν μὲ λουλούδια ἀνάστροφα ἀκκουμπισμένα στὴν κολώνα. Οἱ μελετηταὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς — πόσο πίσω εἶναι ἀλήθεια αὐτὲς οἱ μελέτες! — βλέπουν στοὺς κίονες τούτους τὴν εἰκόνα πασσάλων σκηνῆς. Ὅπως θέλουν.

Οἱ τετράγωνοι στύλοι εἶναι χαμηλότεροι ἀπ᾽ τοὺς κίονες. Ἀπ᾽ τὸ ἕνα μέρος βαστοῦνε μαζὶ μὲ τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους τὶς πεντάγωνες πέτρες τῆς στέγης τῶν χαμηλῶν πλευρῶν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο «παρεκτείνονται» μὲ μικρὲς συμπληρωματικὲς κολῶνες καὶ δοκοὺς ἴσαμε τὸ ὕψος τῶν κιόνων.

Ἐπάνω στὶς κολῶνες—ἐχθροὶ πάντοτε τῶν λείων ἐπιφανειῶν οἱ Αἰγύπτιοι—εἰκονίσανε σὲ ἀνάγλυφες παραστάσεις Τούθμωση τὸν τρίτο μπρὸς ἀπὸ τοὺς θεούς.

Νοτιοδυτικὰ ἡ αἴθουσα ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται ὁ περίφημος κατάλογος τῆς παρισινῆς βιβλιοθήκης μὲ 57 ὀνόματα Φαραώ. Πρὸς τὸ βορινὸ μέρος τρία μικρὰ τεμένη. Σ᾽ ἕν᾽ ἀπ᾽ αὐτὰ κολοσσὸς τοῦ μεγάλου Τούθμωση — τοῦ τρίτου — ἀνάμεσα στὸν Ἄμμωνα καὶ τὴ Μούτ. Στὴ βορειοδυτικὴ γωνία τῆς αἴθουσας φτάνεις περνῶντας ἀπὸ στενὸ διάδρομο στὸν ἕνα τοῖχο τοῦ ὁποίου βλέπεις ἐνδιαφέροντα ἀνάγλυφα τελετουργικά. Τούθμωσης ὁ τρίτος προσφέρει θυμίαμα στὸν ἰθυφαλλικὸν Ἄμμωνα. Ἀπὸ τὴ δεξιὰ μεριὰ ἔρχονται ἱερεῖς, ἀοιδοί, ψάλτριες. Ὁ βασιλιᾶς «σπεύδει» σὲ βωμὸν ἐμπρὸς ἀπ᾽ τὸν Ἄμμωνα — καίει ἀρωματικὰ φύλλα....

***

Πόσες ἀκόμη αἴθουσες μικρές, μικρότερες, μικρότατες. Μία στὴν ὁποία φτάνεις ἀνεβαίνοντας μικρὴ σκάλα εἶναι τὸ ἀστεροσκοπεῖο τῶν ἱερέων: Τέλος τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων. Ἔπειτα ἄλλα θυσιαστήρια, ἄλλα ἐρείπια, κολοσσοὶ — μνημειακὰ ἴχνη τῶν Αἰθιόπων βασιλέων ποῦ ἀνέβηκαν τὸ θρόνο τῶν Ἀμενώφηδων καὶ τῶν Ραμσήδων, — ἡ ἱερὴ λίμνη ποῦ τὰ χρυσοπράσινά της ἥσυχα νερὰ ταράζουν κολυμπῶντας παράξενα μαυροπούλια.

Τὸ μεσημέρι γύρισα πάλι στὸ Λοῦξορ....

*
* *

Σὲ κάποιο μνημεῖο τῆς 6ης δυναστείας, γράφει κάπου ὁ Μασπερώ, διάβασε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ὄνομα Ἄμμωνας, — ὄνομα κύριον ἀνθρώπου. Ἀλλ' ὁ Θηβαῖος θεὸς ἐβγῆκεν ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ νομοῦ του μὲ τὴν ἀνατολὴ τῆς δυνάμεως τῶν Θηβῶν — ἔγινε Παναιγύπτιος—ἀπορρόφησε Ρά, τὸ ζηλότυπο θεὸ τῆς Ἡλιουπόλεως — ἔγινεν Ἄμμωνας — Ρά, ἀπορρόφησε τὸν ἰθυφαλλικὸ θεὸ τῆς Κοπτοῦ. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἡροδότου ταυτίζεται ἀπ' τοὺς Ἕλληνες μὲ τὸ Δία. Ὡς Δία τόνε λατρεύουν οἱ Πτολεμαῖοι — καὶ πρὶν ἀπ' αὐτοὺς ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Θυσιαστήρια καὶ ναοὶ καὶ κολοσσοὶ καὶ ὀβελίσκοι ὑψώνονται σ' αὐτὸν στὴν ἀδιάκοπη σειρὰ 25 περίπου αἰώνων. Φαραὼ τῆς Μέσης καὶ τῆς Νέας Αὐτοκρατορίας, Λαγίδες, Αὔγουστοι Ρωμαῖοι τόνε λατρεύουν καὶ τὸν τιμοῦν. Ἑωσότου τὸ διάταγμα τοῦ Θεοδοσίου δίνει τὸ σύνθημα τῆς καταδίκης του. Στὴν αἴθουσα ἑορτῶν τοῦ Τούθμωση ζωγραφίζονται χριστιανοὶ ἅγιοι καὶ Παναγίες.

*
* *

Ἦτανε θεὸς μεγάλος ὁ Ἄμμωνας κ' ἐθνοποιός. Μὲ τὴ δύναμί του Ἄμωσις ὁ 1ος συντρίβει τὸ κράτος τῶν Ὑξός,

ποῦ εἶχανε κατακτήσει γιὰ αἰῶνες τὴν Αἴγυπτο — 2 χιλιάδες χρόνια π. Χ. Μὲ τὴ δύναμί του θεμελιώνει Παναιγυπτιακὴ δυναστεία — μιὰ Αὐτοκρατορία νέα, ποὔζησε ὅσον ἡ βυζαντινή.

***

«Τ᾽ ὄνομα τοῦ θεοῦ τούτου στὴν Αἰγυπτιακὴ γλῶσσα σημαίνει «κρύφιος» — διδάσκει ἕνας αἰγυπτολόγος ποῦ ἔγραψε δυὸ τόμους γιὰ τὸ ταξεῖδι τοῦ Ἡροδότου στὴν Αἴγυπτο. Ἂν δὲν ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ ἰδοῦμε στὴν ἐτυμολογίαν αὐτὴ ἕνα πρωταρχικὸ μεταφυσικὸ νόημα, δὲ μποροῦμε ἀφ᾽ ἑτέρου νὰ συμπεράνωμε τίποτε γιὰ τὴ φύσι τοῦ Θεοῦ. Γιὰ τοὺς μὲν εἶναι θεὸς τοῦ θέρους, μιὰ ἐκπροσώπησις τῆς καρποφόρας γῆς, ἕνας θεὸς — ἔδαφος. Γιὰ τοὺς ἄλλους θεὸς τῶν νεκρῶν. Ἀλλ᾽ ὅπως καὶ ἂν εἶναι, νωρὶς ἔχασε τὴν πρωταρχικὴ σημασία του. Ἔγινεν Ἄμμωνας — Ρά. Καὶ ἂν καμμιὰ φορὰ τόνε βρίσκομε μόνον Ἄμμωνα — πρόκειται πάντοτε γιὰ τὸν Ἄμμωνα — Ἥλιο.

» Τὸν ἐφανταζόνταν μὲ μορφὴν ἀνθρώπινη: Στὸ κεφάλι σκοῦφος χαμηλὸς ἢ κέρατα κριοῦ. Ὁ σκοῦφος αὐτός, ἢ τὰ κέρατα, κρατοῦσαν ἀπάνω τὸν ἡλιακὸ δίσκο καὶ πίσω δύο φτερὰ ὑψηλὰ καὶ ὄρθια».

Στὸ χέρι κρατοῦσε τὸ ἱερογλυφικὸ τῆς ζωῆς, ἢ τὸ σκῆπτρο. Συχνὰ ἰθυφαλλικὸς — ὅπως ὁ Μίν ἢ Μινοὺ τῆς Κοπτοῦ. Κἄποτε τὸν παρασταίνουνε κριαροκέφαλο: Ὁ κριὸς ἦτανε τὸ ἱερὸ ζῷο του — ἐνσαρκονότανε σ᾽ αὐτόν. Κριοὶ τρεφόντουσαν στὸ θυσιαστήριό του. Καὶ ἡ λεωφόρος ποῦ, ὅπως εἴδαμε, ἔνωνε τὸ ναὸ τοῦ Κάρνακ μὲ τοῦ Λοῦξορ τὸ ναό, ἦτανε περιστοιχισμένη ἀπὸ κριαροκέφαλες σφίγγες.

Συχνὰ ἔνωνε τὸ αἷμα του μὲ τὸ αἷμα τῶν βασιλισσῶν — (θεογαμία). Τὸ ἀδυνατισμένο ἀπὸ τὴν ἀναγκαστικὴν αἱμομιξία αἷμα τῶν Φαραὼ ἀνανεωνότανε μὲ τὴν φυσικὴν

ἐπιφοίτησι τοῦ θεοῦ. Πατέρας Ἀμένωφη τοῦ τρίτου ἔγινε καὶ πατέρας μιᾶς βασίλισσας — τῆς Χασεπσούτ.

Ὁ ἱερὸς θίασος τῶν γυναικῶν—τὸ χαρέμι του, ἦτανε συγκροτημένος ἀπὸ ψάλτριες ποῦ κρούανε τὸ σεῖστρο μπροστὰ στὸ εἴδωλό του. Εἶχαν τὴν ἱεραρχία τους. Ἐπὶ κεφαλῆς των ἡ «σύζυγος τοῦ Θεοῦ» — συχνὰ σύζυγος ἢ χήρα Φαραώ, ἢ ἀρχιερέως. Ἦταν ἡ «ἡγουμένη» τῶν κυριῶν αὐτῶν.

***

Ὁ Στράβωνας ποῦ εἶδε τὰς Θήβας στὴν ἀρχὴ τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς ἀναφέρει καὶ τοῦτο : Στὸν Ἄμμωνα ἦταν καθιερωμένη νέα μεγάλης ὀμορφιᾶς κι' ἀπὸ γενιὰ μεγάλη. Αὐτὴ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτό της σ' ὅποιον τῆς ἄρεσε.

***

Θεὸς τοῦ πολέμου ὁ Ἄμμωνας παράστεκε τοὺς Φαραὼ στὴν ἀκμὴ τῆς μάχης. Ἦταν ὅμως καὶ θεὸς μαντικὸς ὅπως ὁ Δέλφιος Ἀπόλλωνας. Ἦταν ὁ βασιλιὰς τῶν Αἰγυπτίων Θεῶν σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς 18ης καὶ τῆς 19ης δυναστείας. Ἡ λατρεία του τότε ἔφτασε στὶς πλέον μακρυνὲς ὀάσεις τῶν ἐρήμων—στὴ Σιβὰ τῆς Λιβύης, στὴν Αἰθιοπία, στὴν κατακτημένη Συρία.

***

Τ' ἄλλο πρωῒ ἀνέβηκα σ' ἕναν πυλῶνα. Ἐκάθισα : Ἕνα μεγάλο πουλὶ μακρόμυτο, μὲ θυσανωτὴ καφετιὰ κεφαλή, οὐρὰ λευκόμαυρη, εἶχε σταθῇ σχεδὸν δίπλα μου. Ὅπως ὅλα ἐδῶ τὰ πουλιὰ δὲν ἐγνώριζε τὸ φόβο τῶν ἀνθρώπων. Ἔκαμε μικρὰ κοντὰ πηδήματα, χτύπησε τὴ μύτη του στὴν πέτρα τῆς στέγης, ἔπειτα ἄρχισε ἕνα μονότονο σάλπισμα — «διάφανο», — σχεδὸν αἰθέριο : Τούου - Τούου - Τοὺ -

Τού, Τοὺ - Τούου.... Ἔπειτα ἔφυγε ἐπῆγε σ' ἕνα δέντρο σιμά — ἔξω ἀπὸ τὸν ἱερὸ περίβολο καὶ συνέχισε.

Τού, Τούου, Τού.

Ἤθελε νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴ ρέμβη μου; Ἀλλὰ ὄχι. Δὲν πρέπει νὰ σκεπτόμαστε ἀνθρωποκεντρικῶς οἱ ἄνθρωποι. Τὸ ὡραῖο μεγάλο πουλί, στὴ μαρτιάτικη θαλπωρή, ὕψωνε στὸν πρωϊνὸν ἀέρα τὴν ἐρωτικὴ πρόσκλησι πρὸς τὸ θῆλυ του—πρὸς κάθε θῆλυ τοῦ εἴδους του: Τού, τού, τού...

Τὸ πουλὶ ἔφυγε.

* * *

Ἀπὸ τὴ σκοπιά μου κύτταξα — ἰδού: Πυλῶνες, ὀβελίσκοι, κολῶνες, ὁ πλιθόχτιστος μέγας περίβολος, συντριμμένοι κολοσσοί, ἡ μικρὴ ἱερὴ λίμνη τῶν ἐξιλασμῶν. Οἱ θριαμβικὲς πόρτες τῶν Πτολεμαίων — τὸ χωματένιο χωριὸ ἀνάμεσα στὶς ψηλόκορμες φοινικιές. Ἀνατολικὰ στὸ βάθος ἡ ἔρημος καὶ τὸ χαμηλὸ βουνὸ — δυτικὰ ἡ Λιβυκὴ ὀροσειρὰ — τὸ ρόδινο βουνὸ μὲ τοὺς τάφους — κοντὰ μας ὁ Νεῖλος — στὴν ἄκρη τοῦ μικροῦ ἀρχαίου δρόμου τῶν κριῶν. Ἀπάνω ὁ Ἥλιος γονιμοποιὸς ὅπως ὁ ἰθυφαλλικὸς Ἄμμωνας - Ρὰ ποῦ κρατεῖ τὸ ἱερογλυφικὸ τῆς ζωῆς καὶ εἶναι: ὁ ἴδιος ὁ Ἥλιος....

* * *

Τὰ ἀπόγεμα ξεφυλλίζοντας ἕνα βιβλίο γιὰ τὴν Αἰγυπτιακὴ θρησκεία βρῆκα αὐτὰ τὰ δοξαστικὰ γιὰ τὸν Ἄμμωνα λόγια.

«Δόξα σὲ σὲ Ἄμμωνα - Ρά. Κύριε τοῦ Κάρνακ, ἀρχαῖε μόνε τῶν οὐρανῶν, ἀρχαιότερε τῶν ἐπὶ γῆς, δέσποτα τῆς ἀλήθειας, πατέρα τῶν θεῶν, δημιουργὲ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω, σὺ ποῦ φωτίζεις τὸν κόσμο — ποῦ διασχίζεις τὸν οὐρανὸ «ἐν εἰρήνῃ», μακάριε βασιλιά, ὑπέρτατε ἀρχη-

γὲ τοῦ σύμπαντος, πολυδύναμε. Ὦ βασιλιά, μεγαλύτερε τῶν θεῶν. Σὲ λατρεύομε ὅτι μᾶς ἔπλασες, σ᾽ εὐλογοῦμε ὅτι μᾶς ἔδωκες μορφή, σ᾽ εὐλογοῦμε ὅτι ζῇς μέσα μας».

Ὡρισμένως ἦταν ὑψηλότατο τὸ θεολογικὸ πνεῦμα τοῦ ὑμνογράφου, καὶ ὁ ὕμνος του εἶναι κάτι περισσότερον ἀπὸ ἡλιολατρικός. Εἶναι ὕμνος θεϊστικός. Ποιὸς ὅμως εἶπεν ὅτι ἔτσι σκεπτόταν τὸ πλῆθος, καὶ ποιὸς εἶπε πῶς ἔτσι σκεπτότανε τὸ πλῆθος τῶν ἱερέων;

***

Ξαναγύρισα στὸ Κάρνακ τὸ ἀπόγεμα τῆς ἄλλης ἡμέρας: Ἔχει ὁ ἱερὸς χῶρος γεμίσει ἀπὸ Ἀμερικανούς, Ἀμερικανίδες καὶ δραγουμάνους. Στάθηκα σ᾽ ἕναν ὅμιλο. Ἕνας δραγουμάνος ἐρρητόρευε. Ἀνάμεσα στ᾽ Ἀγγλικά του ξεχωρίζω: Ραμσῆς, Τούθμωσης. Οἱ κυρίες λέγανε κάθε τόσο ἐπιδοκιμάζοντας ἢ ἐκφράζοντας τὴν ἱκανοποίησί τους:

— Ὦ γιές, γιές.

Ἀλλὰ σὲ μικρὴν ἀπόστασι ἀπ᾽ τὸν ὅμιλο ἕνα ζευγάρι, προφανῶς ἀπ᾽ τὴν ἴδια παρέα, δὲ φαίνεται ν᾽ ἀκούῃ τ᾽ Ἀγγλικὰ τοῦ δραγουμάνου: Ἀπελπιστικὰ ξανθοὶ νέος καὶ νέα εἶναι ἀπελπιστικὰ ἀφωσιωμένοι στοὺς ἑαυτούς των: Ἡ ἱστορία τῶν πυλώνων καὶ τῶν ὀβελίσκων δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει. Γεμᾶτοι ἀπὸ τοὺς ἑαυτούς των, μεθυσμένοι ἀπὸ τὸ παρόν τους δὲν ἐνδιαφέρονται διόλου γιὰ τὰ πράγματα τοῦ παρελθόντος. Αὐτὰ εἶναι ὑποθέσεις τῶν γέρων!

***

Κοντὰ στὴν ἱερὴ λίμνη εἶδα τὸν τεράστιο γρανιτένιο σκαραβαῖο Ἀμένωφη τοῦ τρίτου, ἀπάνω στὸ βωμὸ ποῦ ὁ Φαραὼ αὐτὸς πρόσφερε στὸν Τεμοὺ-Χεπὲρ — τὸν Ἥλιο στὴ μορφὴ τοῦ ἐντόμου — συμβόλου τῶν φυσικῶν ἀνανε-

ώσεων, ἀλεξιτήριου τῶν κινδύνων. Σκαραβαῖος καὶ βωμὸς εἶναι στὸ ἴδιο κομμάτι τοῦ γρανίτη — ἕνας μονόλιθος.

***

Ἔπειτα διασχίζομε τὰ οἰκοδομήματα ποῦ ἁπλώνονται ἀνάμεσα στὸ μεγάλο ναὸ τοῦ Ἄμμωνα καὶ τῆς Μούτ πρὸς τὰ νότια. Μιὰ αὐλὴ περικλεισμένη σὲ τοίχους στὸ βάθος ἕνας γκρεμισμένος πυλῶνας. Ἀλλὰ ὅ,τι ἐνδιαφέρει εἶναι τὰ κείμενα συνθηκῶν τοῦ Ραμσῆ Β΄ καὶ τοῦ Μενεφθά. Νικημένοι εἶναι οἱ Χετταῖοι ἀπὸ τὸ Ραμσῆ—οἱ Λίβυες καὶ οἱ λαοὶ τῆς θάλασσας ἀπὸ τὸν ἄλλο. Οἱ λαοὶ τῆς θάλασσας. Ποιοί ; Τὰ ὀνόματά τους εἶναι γραμμένα στὴν πέτρα : ὁ Σακαλάσα(;) Σαρντάνα(;)....Ἀκαούσια. Γιὰ τοὺς τελευταίους δὲ μπορεῖ κανεὶς ν' ἀμφιβάλλῃ. Τοὺς ταυτίζομε μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς — τὴν πρώτη Ἑλληνικὴ φυλὴ ποῦ κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα κατοικημένη ἀκόμη ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς λαοὺς τῶν ὁποίων ἐκτιμοῦμε τὸν πολιτισμό, ἀλλὰ δὲ μποροῦμε νὰ διαβάσωμε τὰ γραπτὰ μνημεῖα [1]. Ἀπὸ ποῦ ὅμως ἦρθαν οἱ Ἀχαιοὶ—πῶς ἑνώθηκαν μὲ τοὺς Λιβυκοὺς λαοὺς καὶ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς θάλασσας πῶς ἔγινεν ἡ ἐκστρατεία τους κατὰ τῆς Αἰγύπτου ; Ἰδοὺ προβλήματα ποῦ ἡ λύσις των εἶναι δύσκολη. Ὁπωσδήποτε δεκατρεῖς αἰῶνες π. Χ. τόνομα «Ἀχαιοὶ» χαράχτηκε στὰ μνημεῖα τοῦ Κάρνακ—γιὰ νὰ τὸ διαβάζωμε ὕστερ' ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες τόσα χρόνια....

Πόσοι ἀκόμη ναοί, πόσα ἐρείπια — πόση ἱστορία. Πόσοι πανηγυρισμοὶ θριάμβων καὶ πόσα δράματα !

***

Στὸ Λοῦξορ. Ἀπόγεμα. Ἀπάνω ἀπὸ μίαν ἀρχαίαν

---

[1]) Βλέπε Ντισώ: Οἱ προελληνικοὶ πολιτισμοί.

ἀποβάθρα τοῦ Νείλου πλῆθος ξυπόλυτων φελλάχων πασχίζει ν᾽ ἀνεβάσῃ ἀπὸ κάτω στὴν ὑψηλὴ ἐπιφάνεια τῆς ὄχθης ἕν᾽ αὐτοκίνητο. Μιὰ ρυθμική, μονότονη — σὰν προανθρώπινη κραυγὴ—βοηθάει τὴ φοβερὴ προσπάθεια. Τέλος τὸ αὐτοκίνητο ἀνεβάζεται ὡς τὸ δρόμο τῆς ὄχθης... Θὰ τὸ κατεβάσουν αὔριο ξανὰ — θὰ τὸ βάλουν στὴ μεγάλη μαούνα θὰ τὸ ξεφορτώσουν στὸν «τόπο τῆς δύσεως» — στὴν ἄλλην ὄχθη. Ἕνας ἰδιότροπος περιηγητὴς εὗρῆκε πῶς δὲν εἶναι ἄνετο τὸ ταξεῖδι γιὰ τοὺς τάφους μὲ τὰ Σουδανέζικα ὑποζύγια. Καὶ χάλασε τὴν ἡσυχία τοῦ τοπίου.

* * *

«Λοῦξορ» εἶναι, μοῦ εἶπαν, παραφθορὰ ἑνὸς Ἀραβικοῦ πληθυντικοῦ ποῦ σημαίνει: «Οἱ Πύργοι». Ὁ ναὸς τοῦ Ἄμμωνα, ποῦ τὰ ἱερά του ἐρείπια ἁπλώνονται στὴν Ἀνατολικὴ ὄχθη τοῦ Νείλου δίπλα στὰ πλιθόχτιστα σπίτια, ἔδινε τὴν ἐντύπωσι πύργων στοὺς ναυτικοὺς τοῦ ποταμοῦ ὅταν τὸν ἐπροσπερνοῦσαν. Ἀλλὰ οὔτε πύργους, οὔτε παλάτια μᾶς ἄφησαν οἱ Φαραὼ κύριοι τῶν δύο στεμμάτων. Μᾶς ἄφησαν μόνο ναοὺς καὶ τάφους.

Τὸ πρωὶ ἔγινε τὸ προσκύνημα. Ἡ θύρα τοῦ πυλῶνα εἶναι ἀπρόσιτη. Ἐπήγαμε κατ᾽ εὐθεῖαν στὸ ναὸ ἀνάμεσ᾽ ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς κιονοστοιχίας.

Εἴμαστε στὴν «Αὐλὴ» τοῦ Ραμσῆ Β΄. Δὲν εἶναι ὅμως ὅλη ἐλεύθερη. Τμῆμα της πρὸς τ᾽ ἀνατολικὰ κατέχει ἕνα τζαμί. Οἱ πιστοὶ δὲν ἐδέχτηκαν μὲ κανένα τρόπο νὰ μεταφερθῇ τὸ τέμενος!

Ἑξῆντα μέτρων πλάτους καὶ πενῆντα μήκους ἡ «Αὐλὴ» εἶχε στὶς πλευρές της κολῶνες μὲ κλειστὰ παπυρόμορφα κιονόκρανα. Ἕνα μέρος των σώζεται. Ρίχνομε μιὰ ματιὰ στοὺς κολοσσοὺς τοῦ θρυλικοῦ Φαραὼ—ἄχαρα, ἀλήθεια βασιλικὰ ἀγάλματα — καὶ φυσικὰ ἀφοῦ δὲ μποροῦ-

σαν νὰ βρεθοῦν ἱκανοὶ τεχνίτες γιὰ τοὺς ἀμέτρητους κολοσσούς, μὲ τοὺς ὁποίους ἤθελεν ὁ Ραμσῆς νὰ γεμίζῃ τοὺς ναούς του. Προχωροῦμε πρὸς τὴ μεγάλη κιονοστοιχία — πόσο περήφανη! — τῆς συντριμμένης ὑπόστυλης αἴθουσας. Οἱ κολῶνες στρογγυλές, ψηλότερες ἀπὸ τὶς κολῶνες τῆς Αὐλῆς, τὰ κιονόκρανα σὲ σχῆμα ἀνοιχτοῦ ἄνθους ἢ ἀνάστροφης καμπάνας. Ἔπειτα ἄλλη «Αὐλὴ» τοῦ Ἀμένωφη. Πενῆντα μέτρων πλάτους καὶ σχεδὸν ἴσου μήκους. Σώζονται ἐν μέρει οἱ κιονοστοιχίες τῶν πλευρῶν μὲ τὶς χαριτωμένες κολῶνες, ποῦ ἀπομιμοῦνται τὸ σχῆμα δέσμης ἀπὸ ψηλόκορμα στελέχη παπύρων — πρὶν ἀνθίσουν. Ἔπειτα ὁ πρόναος — στηριζόμενος ἄλλοτε σὲ 32 κολῶνες. Τὸ θυσιαστήριο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔπειτα μιὰ ἄλλη μικρὴ αἴθουσα καὶ τέλος τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων. — Διατρέξαμε 200 μέτρα περίπου: Ὁ «ἄξονας τοῦ μήκους» τοῦ ναοῦ: Ἀλλὰ τὸ μῆκος τοῦ ναοῦ τοῦ Κάρναχ εἶναι μιάμιση φορὰ μεγαλύτερο: Ὅμως ὁ πρῶτος ἦτανε παράρτημα τοῦ δεύτερου ναοῦ, καὶ ἡ λεωφόρος τῶν κριῶν ἔδειχνε πῶς ὁ ναὸς τοῦ Λοῦξορ ἦτανε ἐνσωματωμένος στὸ ναὸ τοῦ Κάρνακ — παρεκκλῆσι του.

Πήραμε τὸ δρόμο τῆς ἐξόδου.

*
* *

Ἀπόγεμα. Ὥρα ποῦ ὁ Ἥλιος ἀπάνω ἀπὸ τὸ βασιλικὸ βουνὸ κυττάζει τὴν ξέσκεπη κιονοστοιχία μὲ τ᾽ ἀνθισμένα κιονόκρανα.

Πήγαμε ὁλόϊσα στὸν ὠρφανεμένον ὀβελίσκο — τὸν ἄλλον ἔστειλε στὸ Παρίσι ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς. Ὁ ψηλὸς δίπυργος πυλῶνας μὲ τὴν τετράγωνη πόρτα στὴ μέση — συνολικὸ σχῆμα τραπεζίου, ὅπως ὅλοι οἱ πυλῶνες — ὑψώνεται ἀπάνω ἀπὸ τοὺς πληγωμένους κολοσσοὺς τοῦ Μεγάλου

Ραμσῆ. Ἄλλοτε δώδεκα — τώρα τρεῖς. Οἱ δύο καθιστοί. Ὁ ἕνας ὄρθιος. Οἱ καθισμένοι ἔχουν 14 μέτρων ὕψος.

Ρίχνομε μιὰ ματιὰ στ' ἀνάγλυφα τοῦ πυλώνα. Σκαμμένα στὴν πέτρα εἰκονίζουν — μᾶλλον ὑποβάλλουν τὴν περίφημη ἐκστρατεία τοῦ Ραμσῆ ἐναντίον τῶν Χετταίων. Τὸ ἐπεισόδιο τῆς παγίδας ἱστορημένο στὸ Κάρνακ ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Πενταούρ. Ἕνα πολεμικὸ συμβούλιο — μιὰ «ἐπικὴ» σκηνὴ τῆς μάχης. Τὸ φρούριο τοῦ Καντὲς — ἱερογλυφικὰ μὲ λεπτομέρειες τῆς μάχης.

* * *

Βλέμμα στὶς ἀρχιτεκτονικὲς λεπτομέρειες τοῦ πυλῶνα: Δύο τετράγωνες τρύπες — παράπλευρες στὸ ἀπάνω μέρος τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφάνειας τῶν δύο πύργων. Δυὸ κάθετοι αὔλακες ἀπὸ τὶς τρύπες πρὸς τὴ βάσι. Σὲ τί χρησιμεύανε; Οἱ παραστάσεις τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ μᾶς τὸ ἐξηγοῦν. Οἱ πυλῶνες εἰκονίζονται στολισμένοι μὲ πανηγυρικοὺς ἱστοὺς προσαρμοσμένους στοὺς αὔλακες αὐτοὺς καὶ δεμένους μὲ σκοινιὰ περασμένα ἀπὸ τὶς τρύπες. Στὴν κορφὴ τῶν ἱστῶν ἀνεμίζονταν μικρὲς σημαῖες.

* * *

Ἀφίνω τὸν πυλῶνα — ἡ πόρτα του εἶναι ἀπρόσιτη, μπαίνω ἀπὸ ἄλλο μέρος στὴν Αὐλὴ τοῦ ναοῦ. Στὴ βορειοδυτικὴ γωνιὰ περεκκλῆσι. Στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο ἀνάγλυφη παράστασι λιτανείας: Εἶναι ἡ γιορτὴ τῶν ἐγκαινίων τοῦ πυλῶνα ποὖχτισε εὐγνωμονῶντας γιὰ τὴ νίκη του Ραμσῆς ὁ μεγαλοπρεπής. Στολισμένος μὲ τοὺς ἱστούς, ποῦ ἀναφέραμε παραπάνω — μὲ τοὺς κολοσσοὺς ἐμπρὸς καὶ τοὺς ὀ-

βελίσκους. Καὶ ἡ πομπή. Οἱ βασιλεῖς. Ἐκεῖνοι ποῦ κομίζουν τὶς προσφορές. Τὰ καταστόλιστα ζῷα τῆς θυσίας.

***

Στὴν ὑπόστυλην αἴθουσα μὲ τὶς ὑψηλότατες κολῶνες-ποῦ κρατοῦνε τὴ δοκὸ ἀπάνω στὸ κολοσσαῖο λουλοῦδι τους: Στοὺς τοίχους ἀνάγλυφα τοῦ Τουτανχαμὼν ἢ τοῦ Χερουεμχὲμπ εἰκονίζουν τὴν τελετὴ τῆς πρωτοχρονιᾶς. Οἱ βάρκες τοῦ θεοῦ κομίζονται ἀνάμεσ᾽ ἀπὸ τὸ ποτάμι στὸ Λοῦξορ; Λιτανεία ὕστερ᾽ ἀπ᾽ τὴν ἀποβίβασι. Ἱερουργία στὸ ναὸ τοῦ Λοῦξορ. Ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο ἐπιστροφή: Ἡ πλατιὰ χρωματισμένη λουρίδα ποῦ κόβει ἐδῶ κ᾽ ἐκεῖ τὴν παράστασι εἶναι ὁ Νεῖλος. Ἔπειτα ἡ δεύτερη Αὐλή — Ἀμένωφη τοῦ τρίτου — τί ἐπιβλητική! Ὁ μέγας πρόναος. Δυὸ παρεκκλήσια τῆς Μοὺτ καὶ τοῦ Χόνς. Καὶ ἔπειτα; Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν! Μιὰ μικρότερη αἴθουσα τὴν ὁποίαν οἱ Αἰγύπτιοι τῆς πρώτης χριστιανικῆς ἐποχῆς εἶχανε κάμει ἐκκλησία. Ἡ πόρτα ποῦ ὡδηγοῦσε στὶς ἐσωτερικὲς αἴθουσες τοῦ Θεοῦ ἔγινεν ἀψιδωτὴ niche ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἁγία Τράπεζα στηριγμένη σὲ Κορινθιακοὺς κιονίσκους. Χρώματα βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν ἐπάνω στὸ γύψο ποῦ σκέπασε τὰ παλιὰ ἀνάγλυφα ἀπομένουν ἀκόμη στοὺς τοίχους. Ὁ Ἰησοῦς ἐνίκησε τὸν Ἄμμωνα. Ἀλλὰ ὁ θεὸς τοῦ προφήτη τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου νίκησε καὶ τοὺς δύο. Τὸ τέμενος τοῦ Ἀμποὺλ Χαγὰγ εἶναι ἀκόμη στὸ στῆθος τοῦ ναοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ μιναρὲ τὶς νύχτες ὑψώνεται ψηλά, ἴσαμε τ᾽ ἀστέρια ἡ φωνή: Ἕνας ὁ θεὸς καὶ Μωάμεθ ὁ προφήτης του....

***

Σκέπτομαι ὅμως ἐκεῖνο ποῦ σκέφθηκαν τόσοι; Κάτω ἀπὸ τὸν Ἄμμωνα-Ρά, καὶ τὸν Ἄτεν τοῦ αἱρετικοῦ Φαραὼ

τοῦ Τελ-ελ-Ἀμάρνα — τὸν ἀκτινοφόρον ἡλιακὸ δίσκο, κάτω ἀπὸ τὸν Ἄμμωνα — Δία τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὸ Χριστιανικὸ θεὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, (μιὰ λατινικὴ ἐπιγραφὴ ἐδῶ τόνε θυμίζει), κάτω ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ καὶ τὸ θεὸ τοῦ Μωάμεθ, μήπως λατρεύομε τὴν ἴδια θείαν ὑπόστασι— μήπως βλέπομε τὴν ἴδια ὑψηλότητα χίμαιρα;.... Τὸ ξέρω πῶς εἶπα κοινοτοπία.

***

Ἡ σκηνὴ τῆς θεογαμίας. Ξαναγυρίζομε στὸν πρόναο, βγαίνομε ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ πόρτα. Μπαίνομε στὴν αἴθουσα τῆς Γεννήσεως.

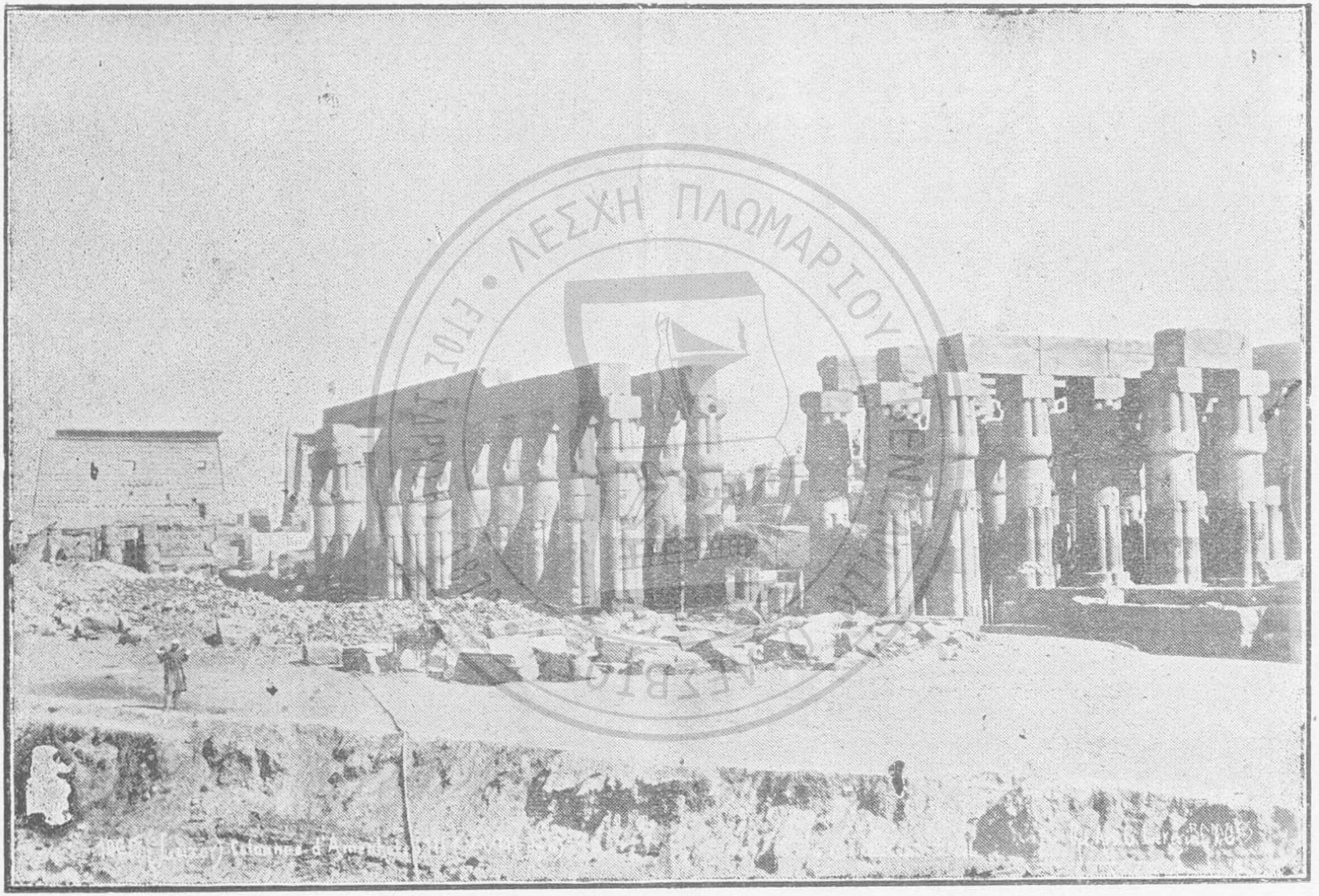
Ἀμένωφης ὁ Γ', ὁ Μέμνωνας τῶν Ἑλλήνων, ἦτανε γυιὸς τοῦ Μεγάλου Θεοῦ....

Ἀνάμεσα στὸν Τούθμωση καὶ τὸν Ἄμμωνα ἡ Ἴσις καὶ ἡ μητέρα τοῦ Ἀμένωφη τρίτου: Ὁ θεὸς ἐκδηλώνει τὴ θέλησί του γιὰ τὴν ἕνωσι μὲ τὴ βασίλισσα. Ἔπειτα ἀκολουθῶντας τὸ Θώτ, τὸν ἰβιοκέφαλο θεὸ ποῦ διαβάζει σὲ πάπυρο τ' ὄνομα τῆς βασίλισσας, ὁ Ἄμμωνας μὲ τὴ μορφὴ τοῦ Φαραὼ Τούθμωση τρίτου προχωρεῖ: Τὸ γόνιμο φιλὶ δίνεται. Ἡ βασίλισσα καὶ ὁ θεὸς κάθονται στὸ βασιλικὸ διβάνι: Βάζει κάτω ἀπ' τὰ ρουθούνια της τὰ σύμβολα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δυνάμεως, ἐνῷ δύο θεὲς ὑποβαστάζουν τὰ πόδια της. Ἡ βασίλισσα λέει. «Ἡ οὐσία σου ἑνώθη μὲ τὴ δική μου. Ἡ ἀκτινοβολία σου διαπερνᾷ τὰ μέλη μου. Ἡ θεία σου δρόσος ἔγινε στὰ μέλη μου: βασιλόπουλο τῶν Θηβῶν.

Ὁ θεὸς ἀπαντάει:

«Τέτοιο τὄνομα τοῦ παιδιοῦ σου ἀφοῦ τέτοια ἡ σειρά τῶν λόγων σου. Θὰ εἶναι εὐεργετικὴ γιὰ τὴ χώρα ἡ βασιλεία σου — ἡ ψυχή μου εἶναι μαζί του. Δικό του τὸ στέμμα μου. Ἂς κυβερνήσῃ τὰ δυὸ βασίλεια ὅσο ζῇ ὁ ἥλιος.»

ΔΕΣΜΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

Η ΚΙΟΝΟΣΤΟΙΧΙΑ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΛΟΥΞΟΡ

Ἔτσι ἔρχεται στὸν κόσμο ὁ Ἄμεν-Χότεπ-χικ-ουας (ὁ Ἄμμωνας ἑνώνεται μὲ τὴν ἡγεμονία τῶν Θηβῶν).

Ὁ Χνοὺμ καλεσμένος ἀπὸ τὸν Ἄμμωνα — θεὸς ἀνθρωποπλάστης καὶ θεοπλάστης δίνει στὸ παιδὶ τὰ πλέον ὡραῖα χαρακτηριστικά. Χωρὶς ἀργοπορία τορνεύει τὴ θείαν οὐσία, καὶ μὲ μαγικὲς χειρονομίες τοῦ μεταβιβάζει τὴ ζωή. Πλάθει τὰ διπλᾶ — τὰ Κὰ τοῦ Ἀμένωφη. Ἡ Ἁθώρ, προλέγει τὴν τύχη τοῦ βασιλόπουλου: «Θὰ βασιλεύῃς στὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου — θὰ γίνῃς κύριος τῆς Ἐρήμου. Ὅλοι οἱ τόποι θὰ σοῦ ὑποταχθοῦν κάτω ἀπ' τὰ σάνδαλά σου».

Τώρα ὁ Θὼτ παρουσιάζεται στὴ βασίλισσα: Τὴν καλεῖ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Ἡ βασίλισσα προχωρεῖ ἀνάμεσα στὸ Θώτ, ποῦ τὴν κρατεῖ ἀπ' τὸ χέρι, καὶ τὴ θεὰ τῶν καλῶν γεννήσεων: Τῆς δίνουν ν' ἀναπνεύσῃ τὴν πνοὴ τῆς ζωῆς. Οἱ ἐννέα θεοὶ κι ὁ Ἄμμωνας περνῶντας βεβαιώνουν στὴν εὐτυχισμένη βασίλισσα τὴν εὐμένειά τους. Ἡ βασίλισσα γεννάει τὸ διπλὸ — τὸ Κὰ τοῦ Ἀμένωφη. Οἱ θεὲς ἑτοιμάζονται νὰ πάρουν στὰ χέρια τὸ νεογέννητο. Ἄλλες θεὲς στέκουνε στὴν ἄκρη — ἡ Ἴσις καὶ ἡ Νέφθυς (ἀδερφὴ τοῦ Ὄσιρη) ἀνάμεσά τους. Γύρω τὰ πνεύματα τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ Νότου τοῦ Βοριᾶ καὶ τῆς Δύσεως γονατισμένα προσφέρουν τὰ σύμβολα τῆς ζωῆς. Ὁ Μπὲς θεὸς ἄσχημος καὶ φριχτός, ἡ Ἄπετ — μὲ τὴν κεφαλὴν ἱπποποτάμου εἶν' ἐκεῖ — διῶχτες κάθε κακοῦ.

Τὸ παιδὶ γεννήθηκε.

Ἡ Ἁθὼρ τὸ παρουσιάζει στὸν Ἄμμωνα.

Ὁ Ἄμμωνας λέει;

«Ἄ ε ἶ ρ ή ν η, τῶν λαγόνων μου πολυαγάπητο τέκνο».

Ἡ θεὰ Μοὺτ — ἡ θεὰ μητέρα — εὔχεται ζωή, ὑγεία, δύναμη. Καὶ τὸ παιδὶ περνάει διαδοχικὰ τὰ χέρια διαφόρων Ἁθώρ, θεαινῶν μὲ πρόσωπον ἀνθρώπου ἢ ἀγελάδας ποῦ τὸ θηλάζουν. Τέλος στὰ χέρια τοῦ θεοῦ Νείλου καὶ

τοῦ θεοῦ τῶν καθαρμῶν — στὰ χέρια τοῦ Ἄμμωνα καὶ τοῦ Ὥρου, — γίνεται καὶ τῶν Κά — τῶν διπλῶν — ἡ κάθαρσις.

Θεὰ γράφει στὰ βιβλία της τοῦ θεογέννητου βρέφους τὄνομα.

Θεὸς τοῦ Ἅδη ὁ Ἄνουβης, μὲ τὸ πρόσωπο τσακαλιοῦ — εὔχεται ζωὴν ἀτελείωτη.

***

Τί νὰ κρύβεται κάτω ἀπὸ τὸ μῦθο, τὸν ἱστορημένο στὶς πανάρχαιες πέτρες τοῦ ναοῦ; Περισσότερο τί ἀπὸ τὴν σκοπιμότητα τὴν πολιτικὴ τῆς θεοκρατίας τῶν Φαραώ; Περισσότερο τί ἀπὸ τὴ θεϊκή, τὴν ὑπεράνθρωπην ἀλαζονεία τους;

***

Προχωρῶ ἀπὸ μιὰ βορεινὴ πορτοῦλα σὲ μιὰ τετράγωνη μικρὴ αἴθουσα. Στοὺς τοίχους παραστάσεις. Ὁ Φαραὼ κάνει προσφορὲς εἰς τὸν Ἄμμωνα. καὶ τοὺς ἄλλους Θηβαίους θεούς — Καὶ στ' Ἅγια τῶν Ἁγίων: Ἀνάγλυφη παράστασις δείχνει τὸ Βασιλέα ὡδηγημένο στὸ θυσιαστήριο ἀπὸ τὸν Ὧρο καὶ τὸν Τεμού.

***

Μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς ναούς, ὠχυρωμένους, θαρρεῖς, ἀπὸ τοὺς πυλῶνες καὶ τοὺς τοίχους «πεπληρωμένους» ἀπὸ τὸν Ἄμμωνα καὶ τὸ Φαραὼ — ἀπὸ τὴν ἰδέα τοῦ θεοῦ, ἑνὸς ἐπάνω ἀπ' τοὺς πολλούς, ποῦ ἀπορρόφησεν ἢ ἔβαλε στὸ δεύτερο «πλάνο» τοὺς ἄλλους—μέσα στοὺς περίκλειστους αὐτοὺς ναοὺς γινότανε τῶν δύο ἰδεῶν τὸ δοξολόγημα. Στοὺς πυλῶνες, στοὺς ἄβακες ἀκόμη τῶν κιόνων καὶ τὶς δοκοὺς

δοξαζότανε τῶν δύο γονίμων ἰδεῶν τὸ σύμπλεγμα. Καὶ μὲ τὶς δύο αὐτὲς ἰδέες — ἐκμηδενιστικὲς τῶν ἀτόμων, τὶς συγκεντρωτικές, τὶς ἀπορροφητικὲς ἰδέες, ἡ μεγάλη πρωτεύουσα τῶν Αἰγυπτίων, οἱ Θῆβες τῶν Ἑλλήνων, ζήσανε ὡς κέντρο μιᾶς Αὐτοκρατορίας ἀπέραντης τόσους καὶ τόσους αἰῶνες. Ἡ ὑποβολὴ ποῦ ὁ ναὸς θ' ἀσκοῦσε στὸ πνεῦμα τῶν Αἰγυπτίων, ὑπηρέτης καὶ δοξολογητὴς τῆς διπλῆς ἰδέας, εἶν' εὐκολονόητη. Ἡ Θεοκρατικὴ Αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου θὰ μποροῦσε νὰ μᾶς κάμῃ πιὸ νοητὴ τὴν ἱστορία τῶν Θηβαίων τοῦ Ἄμμωνα. Μπρὸς στὴ στερεότητα τῶν μοναρχικῶν ὀργανισμῶν ποιὰ εἶναι ἡ ἀντοχὴ τῶν δημοκρατιῶν; Μικρὴ λένε οἱ φιλόσοφοι τῆς ἱστορίας. Ἡ δημοκρατία τῶν Ἀθηνῶν, (τὸ Ἑλληνικὸ θαῦμα), ἔζησε κάτι περισσότερο ἀπ' τὰ ρόδα. Πολὺ λιγότερο, κατ' οὐσίαν, ἀπ' τὴ μοναρχία ποῦ θεμέλιωσε στὰ ἐρείπια τῶν ἄλλων ἡ Ἑλληνικὴ δυναστεία τῶν Λαγιδῶν. Ἀλλὰ τὸ κράτος εἶνε στὸ κράτος ὁ μόνος σκοπός; Καὶ τί γίνεται τὸ πρόβλημα τῆς εὐτυχίας τῶν ἀνθρώπων του; Καὶ ἡ φτώχεια; Ἡ φτώχεια τῶν πολλῶν; Ὁ πλοῦτος; Ὁ πλοῦτος τῶν ὀλίγων;..... Μόνο ποῦ δὲν ὑπῆρχε λιγώτερη φτώχεια καὶ λιγώτερη σκλαβιὰ καὶ λιγώτερη οἰκονομικὴ ἀδικία στὴ δημοκρατία, ποῦ γεννήθηκε καὶ ποῦ πέθανε κάτω ἀπ' τὸν ὡραιότερο βράχο, καὶ ποῦ ὥρθωσε τὸν ὡραιότερο ναό.

***

Κοιμήθηκα νωρὶς γιὰ νὰ ξυπνήσω πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου, ὁπόταν ἦρθε καὶ μὲ πῆρε ὁ καλὸς σύντροφος γιὰ τὴν ἐπίσκεψι τῶν μνημείων τῆς ἄλλης ὄχθης.

Μὲ τὸν ταξειδιωτικὸν ὁδηγὸ στὴν τσέπη, μὲ τὸν ἐντομοδιώχτη στὸ χέρι, βρεθήκαμε στὴν ἀποβάθρα πρωί. Ὁ ἥλιος ἔστελνε τὶς πρῶτες ἀκτῖνες στὸ ρόδινο Λιβυκὸ βουνὸ — στὴ δύσι. Δυὸ ὀνηλάτες μὲ τὰ Σουδανέζικα ζῶα τους

βρεθήκανε στὴν ἄλλην ἀποβάθρα. Μᾶς περίμεναν. Καβαλικέψαμε. Διασχίσαμε τὸν πράσινο κάμπο, πήραμε τὸ δρόμο, δίπλα στὸ ξερὸ κανάλι. Καὶ στὶς 7 καὶ 20′ βρεθήκαμε μπρὸς ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Σέτη πρώτου — ἀφιερωμένο στὴ λατρεία τοῦ Φαραὼ τούτου — πατέρα Ραμσῆ τοῦ 2ου, καὶ θεμελιωτὴ τῆς 19ης δυναστείας: Μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ παράρτημα τοῦ τάφου του — στὴν κοιλάδα τῶν Βασιλέων.

Ἀπὸ τὸ ναὸ σώζονται λίγες κολῶνες τῶν στοῶν καὶ τῆς ὑπόστυλης αἴθουσας, τμήματα τῶν τοίχων καὶ τοῦ πυλῶνα. Μιὰ ματιὰ στ᾽ ἀνάγλυφα. Εἶναι τυπικά: Ὁ Σέτης μπρὸς ἀπὸ τὴν ἱερὴ βάρκα τοῦ Ἄμμωνα.

* * *

Ἀπὸ λόγους οἰκονομίας χρόνου ἀφίνομε γλίγωρα τὸ ναό. Καββαλικεύομε. Ὀπλιζόμαστε κατὰ τῆς δίψας μὲ ζαχαροκάλαμα — γέννημα τοῦ τόπου.... Τέλος φθάνομε σὲ μιὰ ξερὴ ρεματιά. Ὁ σύντροφος γνώστης τῆς τοποθεσίας εἰδοποιεῖ: Εἴσοδος στὴν κοιλάδα τῶν Βασιλέων:

Ἔπειτα ἀπότομος, ἐξαντλητικὸς κουραστικὸς ἑλικοειδὴς δρόμος ἀνάμεσ᾽ ἀπὸ βουνά, ποῦ τὰ νομίζεις ἐρειπωμένα. Γκρεμοί, κοτρώνια κάθε χρώματος, χαλίκια, πυριτόλιθοι: «Ἔρμος κόσμος ποῦ χαλιέται»[1]. Θαρρεῖς πῶς ἐγγίζεις στὸν κρατῆρα σβυμένου ἡφαίστειου. Ζωὴ καμμιὰ. Χορτάρι πουθενά, χλωρὸ ἢ ξερό. Ὁ θάνατος δὲ μποροῦσε νὰ διαλέξῃ καλύτερο καταφύγιο.

Ὅμως τὴ νύχτα λένε πῶς τὸ τοπίο ζωντανεύει ἀπὸ τὶς ὕαινες: Αὐτὲς φάγαν ἐδῶ κ᾽ ἑκατὸ χρόνια τὸ γάϊδαρο τοῦ Σαμπολλιῶνα — τοῦ Γάλλου σοφοῦ ποῦ βρῆκε τὸ κλειδὶ τῆς ἱερογλυφικῆς ἀναγνώσεως.

* * *

1) Σολωμός.

Ἡ μέρα προχωρεῖ. Καὶ γίνεται ἡ ζέστη αἰσθητότερη. Ὅμως φθάσαμε.

Ὁ Στράβωνας ἀναφέρει σαράντα τάφους «ἀξίους θέας». Ἀλλὰ σήμερα ξέρουμε πολὺ περισσότερους, θὰ χρειαζόμαστε μιὰ βδομάδα γιὰ τὴν ἁπλή τους ἐπίσκεψι. Δυστυχῶς δὲν τὴ διαθέτω: Καὶ ὁ σύντροφός μου συμβουλεύει νὰ ἰδοῦμε τοὺς κυριώτερους, «ἐκείνους ποῦ βλέπουν οἱ περιηγηταί». Θὰ ὑποκύψω.

***

Διαβάζω κάπου τὴν ἱστορία τῶν ἀνασκαφῶν στὸ Μπὰμπ-Ἐλ-Μολούκ, τὴν κοιλάδα τῶν Βασιλέων.

Στὰ 1898 βρέθηκε ὁ τάφος Ἀμένωφη τοῦ Β΄ μὲ τὸν τάφο τοῦ Τούθμωση τρίτου. Στὰ 1899 ὁ τάφος τοῦ πρώτου Τούθμωση ὁ ἀρχαιότερος τῆς κοιλάδος. Στὰ 1903 βρέθηκε ὁ τάφος Τούθμωση τοῦ τετάρτου. Στὰ 1904, ὁ τάφος τῆς βασίλισσας Χατσεπσούτ. Στὰ 1905 ἄλλος τάφος βρέθηκε — ἑνὸς ἀντρογόνου εὐγενῶν. Στὰ 1908 βρέθηκε ὁ τάφος τοῦ Χερουεμχέμπ. Πρὸ ἑνὸς χρόνου ὁ τάφος τοῦ Τουτανχαμών. Ἔτσι ἂν ἐδῶ καὶ 20 χρόνια ξέραμε μόνον 20 τάφους περίπου, ἀπὸ τοὺς σαράντα τοῦ Στράβωνα, σήμερα προσπεράσαμε τὸν ἀριθμὸ τοῦ Ἕλληνα γεωγράφου.

***

Μετὰ φόβου θεοῦ! Περνῶντας διαδοχικοὺς διαδρόμους—σκαμμένους στὸ σκληρὸ βράχο τοῦ ὄρους — μπαίνομε σ᾽ ἕναν «πρόναο», ἔπειτα σ᾽ αἴθουσα μὲ κολῶνες. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ στὰ τοιχώματα τῶν διαδρόμων, τοῦ πρόναου, τῆς αἴθουσας μὲ τὶς κολῶνες μαγικὲς παραστάσεις: Τὸ ταξεῖδι τοῦ Ἥλιου ἀνάμεσ᾽ ἀπὸ τὴ χώρα τῶν νεκρῶν. Στὶς κολῶνες ὁ Φαραὼ στὴν κλασικὴ στάσι τῆς λατρείας ἐμπρὸς ἀπὸ τοὺς «χθονίους» θεούς. Στὸ ταβάνι ἀστρονομικὲς εἰκόνες. — Προχωροῦμε.

Διάδρομοι: Στὰ τοιχώματα τὸ ἀρμένισμα τοῦ Ἥλιου κάτω ἀπ' τὴ Γῆ — ἄλλος πρόναος (ἐδῶ οἱ τοῖχοι σκεπασμένοι μὲ παραστάσεις καὶ κείμενα ἀπὸ τὸ βιβλίο τῶν νεκρῶν). Στὸν ἀριστερὸ τοῖχο ἡ δικαίωσις τοῦ νεκροῦ. Ἔπειτα ἡ δεύτερη αἴθουσα μὲ κολῶνες — κομμένες στὸ σῶμα τοῦ βράχου, μιὰ συντριμμένη γρανίτινη σαρκοφάγος. Ἄλλες ἀστρονομικὲς παραστάσεις στοὺς τοίχους. Δυὸ λεοντάρια σέρνουν τὴ βάρκα τοῦ Ἥλιου.

Στὸ βάθος ἕνα κοίλωμα. Στὸ ταβάνι ἡ πλέον ὑποβλητικὴ παράστασις: Ἡ δισυπόστατη (Νύχτα — Ἡμέρα) θεὰ τοῦ οὐρανοῦ — δύο γυναῖκες μακρόσωμες. Ἀπὸ τὸ στόμα τῆς μιᾶς βγαίνει σφαῖρα κόκκινη — ὁ Ἥλιος τῆς ἡμέρας.

Ὁ τάφος παραβιασμένος καὶ συληµένος ἀπὸ τὴν Αἰγυπτιακὴν ἀκµὴ ἐποχή. Ἕλληνες καὶ Κόπτες τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸν ἐγέμισαν ἐπιγραφές....

Ἀνεβαίνομε. Ἡ ἀναπνοὴ εἶναι πολὺ δύσκολη στὸ φοβερὸ αὐτὸ ὑπόγειο Ραμσῆ τοῦ 6ου.

* * *

Σκάλα, διάδρομοι — ἔπειτα ἕνα πηγάδι, (στρατήγημα τῶν ἀρχιτεκτόνων ποῦ ἤθελαν νὰ παραπλανήσουν τοὺς κλέφτες τῶν θησαυρῶν τῆς μούμιας). Γεφυροῦλα ἀπάνω ἀπ' τὸ πηγάδι μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ περάσωμε. Στὸ βάθος κάμαρα, ἔπειτα ἄλλη μεγαλύτερη χωρὶς παραστάσεις στοὺς τοίχους καὶ τὶς κολῶνες. Ἀριστερὰ σκάλα: Κατεβαίνομε σὲ στενὸ διάδρομο κατηφορικό. Αἴθουσα, κατόπιν, ἐπάνω σ' ἕξη κολῶνες στηριγμένη. Στὸ βάθος της ἡ κρύπτη τῆς σαρκοφάγου. Μέσα τὸ φέρετρο: Μαυρισμένη ἀπὸ τῆς 30 αἰῶνες ἀναπαύεται ἐκεῖ, συνεχίζει τὸν ἀξύπνητον ὕπνο της ἡ μούμια τοῦ Ἀμένωφη Β'. Μικρὸς ἠλεκρικὸς γλόμπος ἀπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τῆς μούμιας ἐπιτρέπει νὰ περιεργασθοῦμε τὸν Κύριο τῶν δύο Αἰγύπτων: Σχεδὸν αἰσθάνομαι φόβο.

Σὲ πλαϊνὴ κρύπτη μούμιες πριγκηπισσῶν. Μιὰς ἡ κοιλιὰ λυωμένη σὲ σκόνη πρασινωπὴ πολλαπλασιάζει τὴ φρίκη μας.

Ἀνεβαίνομε.

***

Ἡ μούμια Ἀμένωφη τοῦ Β' εἶναι ἡ μόνη μούμια Φαραὼ ποῦ βρέθηκε ὡς τὴν ὥρα ἀμετακίνητη στὴν Κοιλάδα τῶν βασιλέων. Ἀλλὰ ἡ μούμια τοῦ Τουτανχαμών;

***

Ὁ τάφος τοῦ Φαραὼ τούτου — ἂν εἶναι αὐτὸς ὁ πρωταρχικός του τάφος βρέθηκε κάτω ἀπ' τὸν τάφο Ραμσῆ τοῦ 6ου γιὰ τὸν ὁποῖον μιλήσαμε παραπάνω; Εἴτε ἐξ αἰτίας τῆς ζέστης ποῦ δὲν ἐπιτρέπει ἐργασίες στὰ κατάβαθα τῆς γῆς αὐτὸν τὸν καιρό, εἴτε γιὰ λόγους σχετιζομένους μὲ τὴ μοιρασιὰ τῶν εὑρημάτων — ἑνὸς πραγματικοῦ θησαυροῦ — ὁ κ. Κάρτερ μὲ τὸ λόρδο Κάρναρβον ξανασκέπασαν τὸν τάφο μὲ τὰ χώματα τῆς ἀνασκαφῆς κ' ἔβαλαν στρώματα πετρῶν ἀπὸ πάνω. Πρὶν τὸν κλείσουν ἔβγαλαν ὅσα βρῆκαν, στὶς πρῶτες αἴθουσες: Τὰ μεταφέρανε σὲ γειτονικὸν τάφο καὶ ἄρχισαν νὰ τὰ συσκευάζουν σὲ κάσσες ἀσφάλειας: Ἀκούγαμε τοὺς χτύπους ἀπὸ τὰ καρφώματα. Ἔπειτα τὰ στείλανε στὸ Μουσεῖο τοῦ Καΐρου: Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶδα ἀργότερα στὴν αἴθουσα μὲ τὶς μούμιες. Ἕνας θρόνος, ἕνα κάθισμα — ἀλαβάστρινα ἀγγεῖα, δύο ξύλινα ἀγάλματα — ἕνα χαριτωμένο κιβώτιο — ἄλλο κάθισμα: Τὰ εὑρήματα τοῦτα δικαιολογοῦν τὸν ἐνθουσιασμὸ καὶ τῶν πλέον εὐαισθήτων. Ὁ θρόνος μὲ τὸν ἀκτινοφόρον ἡλιακὸ δίσκο ἀπάνω ἀπὸ τὸ Φαραὼ καὶ τὴ βασίλισσα στὸ ἐρεισίνωτο εἶναι ἀληθικὸ κομψοτέχνημα. Οἱ λωτοὶ καὶ τὰ σύμβολα τῆς ζωῆς καὶ τῆς βασιλείας ποῦ σχηματίζουν τὶς λαβὲς τῶν ἀλαβαστρί-

νων ἀγγείων εἶναι μοναδικὲς ἐμπνεύσεις διακοσμητικές. Καὶ τὸ ξύλινον ἄγαλμα — ἀληθινὸ «πορτραῖτο» καὶ τὸ μικρὸ ἄγαλμα μὲ τὴ θηλυκὴ εὐγένεια τῶν χαρακτηριστικῶν ἀριστούργημα. Ἡ δὲ μούμια: Ἂς συγκρατήσωμε τὴν περιέργειά μας ὡς τὸ χειμῶνα ποῦ θἀνασκάψῃ καὶ πάλι τὸν τάφο τοῦ Φαραὼ αὐτοῦ μὲ τὴ σκοτεινὴν ἱστορία ὁ κ. Κάρτερ.

***

Κατεβαίναμε τὴν ξύλινη σκάλα ποῦ ἔβαλεν ἡ ὑπηρεσία τῶν ἀρχαιοτήτων γιὰ νὰ διευκολύνῃ τοὺς περιηγητάς. Ἡ πόρτα τοῦ τάφου ἀνοίγεται. Μπαίνομε. Διάδρομος. Στὸ ἕνα τοίχωμα ὁ Φαραὼ Σέτης μπροστὰ στὸ γερακοκέφαλο ἡλιακὸ θεὸ Χαρακτέ — ὁ δίσκος τοῦ Ἥλιου, ἕνα φίδι, ἕνας κροκόδειλος, δυὸ κεφάλια ζῴων. Ἱερογλυφικὰ κείμενα, ἀπ᾽ τὶς λιτανεῖες τοῦ Ρά. Γῦπες ἀνοιχτοφτέρουγοι πάνω ἀπ᾽ τὰ κεφάλια μας. Ἀτμοσφαῖρα μαγείας καὶ μυστηρίου.... Ἄλλος διάδρομος. Στὸν ἀριστερὸ τοῖχο ψηλὰ — σὲ κοίλωμα, κείμενον ἀπὸ τὸ βιβλίο τῶν νεκρῶν. Ἡ Ἴσις γυναῖκα, ἡ Νέφθυς ἀδελφὴ τοῦ Ὄσιρη. Τρίτος διάδρομος. Τὸ πέρασμα τοῦ Ἥλιου στὴν πέμπτη ὥρα τῆς νύχτας. Πρόναος μὲ παραστάσεις: Ὁ Φαραὼ ἐξευμενίζει μὲ προσφορὲς τὶς διάφορες θεότητες. Αἴθουσα μὲ κολῶνες: Ἀπάνω στοὺς κορμούς των μυθολογικὲς παραστάσεις. Φίδια, πνεύματα ἀνθρώπινα στὸν Ἅδη, ἄλλα πνεύματα κ᾽ ἕνα φίδι ποῦ βαστάει τὸ ἱερογλυφικὸ σύμβολο τοῦ χρόνου. Ὁ Ὄσιρης ἔπειτα κύριος τῆς Αἰωνιότητος, βασιλιᾶς καὶ κριτὴς τῶν νεκρῶν — εἶδος Πλούτωνα τοῦ Ἑλληνικοῦ πανθέου. Πίσω ἡ Ἀθώρ. Ἐμπρὸς ὁ Φαραὼ ὡδηγημένος ἀπὸ τὸ θεὸν Ὧρο. Ἄλλη αἴθουσα μὲ ἀνάλογες παραστάσεις.

Ξαναγυρίζομε στὴ σάλα μὲ τὶς κολῶνες. Κατεβαίνομε μικρὴ σκάλα. Περνοῦμε διαδρόμους. Κάμαρα. Ἔπειτα μία μεγαλύτερη — ἕνα πηγάδι. Παντοῦ μυθολογικὲς καὶ

μαγικὲς παραστάσεις.... Ἡ σαρκοφάγος — ἀλαβάστρινη ποῦ ἦταν ἐδῶ κάπου λείπει. Στολίζει κάποιαν Αἰγυπτιακὴ συλλογὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἡ μούμια εἶναι στὸ Μουσεῖο τοῦ Καΐρου.

Πόσες ἀκόμη αἴθουσες, πόσες παραστάσεις, τί ἀτελείωτα ἱερογλυφικὰ — σελίδες ἀπὸ τὸ βιβλίο τῶν νεκρῶν.

***

Τὰ φιλόσοφα ὑποζύγια, «πῶλοι ὄνου», ἀπαράλλαχτοι μ᾽ ἐκείνους ποῦ δοξάσανε οἱ τοιχογραφίες τῆς Σαχάρας μᾶς ἀνέβασαν ἴσαμε τὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ: Τὸ ἀνέβασμα κούρασε ζῷα καὶ ἀναβάτες, ἡ θέα ὅμως ἀποζημίωσε.... τοὺς δεύτερους. Πίσω ἡ πανέρημη κοιλάδα τῶν Βασιλέων, (σήμερα δὲν ἔχει παρὰ δύο-τρεῖς ἐπισκέπτες). Ἐμπρὸς τ᾽ ἀντερείσματα τοῦ βουνοῦ — πόρτες τάφων ἀμέτρητων, ὁ κάμπος, πέρα, μὲ τὰ ζαχαροκάλαμα, τὶς φοινικιὲς τὰ συντρίμματα τῶν ναῶν — ἀφιερωμένων στὴ μεταθανάτια λατρεία τῶν νεκρῶν Φαραώ.... Ὁ Νεῖλος, γλαυκὴ ἀτελείωτη λουρίδα, τὰ ὑψώματα—μακριὰ—τῆς ἄλλης ὄχθης, πολὺ πίσω ἀπὸ τοὺς ναοὺς τοῦ Κάρναχ καὶ τοῦ Λοῦξορ.

***

Γιὰ νὰ πᾶμε στὸ ναὸ τῆς βασίλισσας Χατσεπσοὺτ πρέπει νὰ κατέβουμε τὸν ἀπότομο κατήφορο. Τὸν κατεβαίνομε, φυσικά, πεζῇ: Φτάνομε τέλος ἐμπρὸς ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο μικρὸ δρόμο τῶν Σφιγγῶν — δὲν εἶναι καμμία στὴ θέσι της—ποῦ τὸν τερματίζανε δύο περσέες, δέντρα τῆς ζωῆς, ἐβρήκανε τὶς ρίζες τους).

Σιγανεβαίνομε τώρα. Ἥμερος ἀνηφορικὸς δρομάκος σκαρφαλώνει ἀνάμεσ᾽ ἀπὸ τὶς τρεῖς ταράτσες — τὴ μία

πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη. Ἡ τρίτη εἶναι σὲ τριάντα μέτρων ὕψος — ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια τῆς κοιλάδας.

Πόσον ἐρεϊπωμένες οἱ στοὲς τῆς πρώτης ταράτσας ποῦ εἶχαν ἀπὸ δυὸ κιονοστοιχίες. Στὴν τετράγωνη αὐλὴ ποῦ ἁπλωνότανε μπρὸς ἀπὸ κάθε στοὰ ἡ βασίλισσα εἶχε φυτέψει βότανα σπάνια, φοινικιές, κλήματα. Εἶχε δοκιμάσει τὴν καλλιέργεια ἐξωτικῶν φυτῶν....

Ἡ δεύτερη ταράτσα εἶναι καλύτερα διατηρημένη. Τ' ἀνάγλυφα σχετίζονται μὲ τὴ θεία γέννησι τῆς Χατσεπσούτ: Κ' ἐδῶ τὸ μυστήριο τῆς θεογαμίας καθὼς εἰς τὸ ναὸ τοῦ Λοῦξορ. Ὅμως εἶναι ὑπέρτερη ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀναγλύφων. Ἕνας ναΐσκος τοῦ Ἄνουβη — θεοῦ τοῦ Ἅδη — παραπέρα....

***

Ἀλλὰ ἡ νοτινὴ στοὰ τῆς ταράτσας εἶναι πολὺ πιὸ περίεργη: Τ' ἀνάγλυφα μᾶς μιλοῦνε γιὰ μιὰν ἐξερευνητικὴ ἐκδρομὴ στὴ χώρα τοῦ Πουὶντ — στὴ Σομάλη; Χρυσὸς καὶ λίβανος καὶ ἄλλα προϊόντα, ἰδοὺ ἡ συγκομιδὴ τῆς ναυτικῆς αὐτῆς ἐκστρατείας τοῦ ναύαρχου Νεχασή:

***

«Ταξεῖδι στὴ θάλασσα, λένε τὰ ἱερογλυφικὰ πρὸς τὴ θεία γῆ, καλὸ φθάσιμο στὸ Πουὶντ — σύμφωνα μὲ τὴν προσταγὴ τοῦ Ἄμμωνα — Κυρίου τῶν Θηβῶν».

Τἀνάγλυφα: Ἄραγμα πλοίου, βάρκα κατέβηκε μὲ δῶρα γιὰ τοὺς κατοίκους τοῦ Πουὶντ — ἀπόβασις τοῦ Νέχαση καὶ τῶν σωματοφυλάκων του. Καὶ δῶρα τῆς βασίλισσας τοποθετοῦνται ἀπάνω σ' ἕνα τραπέζι, βραχιόλια, γυαλικὰ ἕνα μαχαῖρι.... Ἔπειτα; Ἀλλὰ ἕνα μέρος τῆς παραστάσεως λείπει. Βρίσκεται — ποῦ ἀλλοῦ; — στὴν Ἀγγλία.

***

Ἡ τρίτη ταράτσα — ἐγγίζει σχεδὸν τὸ τέρμα τῆς κάθετης γραμμῆς τοῦ βουνοῦ — εἶχε μιὰ διπλῆ κιονοστοιχία — τοῖχο πίσω ἀπ' τὴν κιονοστοιχία : Ἡ γρανιτένια του πόρτα σώζεται — μιὰ μεγάλη αὐλὴ περιστοιχισμένη μὲ κολόνες : Τὸ θυσιαστήριο.

Ὁ «Ὁδηγός» μου ἐξηγεῖ τὰ ἱερογλυφικὰ τῶν τοίχων : Μιλοῦνε γιὰ τὸν κῆπο τοῦ ναοῦ, γιὰ τὶς τεχνητὲς λιμνοῦλες—τὰ πλήθη τῶν πουλιῶν. Τί ἀντίθεσις ἀλήθεια μὲ τὴν ξέρα τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς ἐρημιᾶς ὁλόγυρα :

* * *

Τὸ ἀμφιθέατρο — ὅπως εἴπαμε τὸ ναὸ τοῦ Ντέϊρ Ἐλ-Μπάχαρι μὲ τὸν πρωτότυπο ναὸ — ὅσο κι' ἂν τμηματικὴ ἀναστήλωσις ἀπὸ τὸ Ναβὶλ καὶ τὰ σοβατίσματα χαλᾶνε κάπως τὴν προοπτικὴ τῶν αἰώνων — τὸ Ὑψηλὸ τῶν ὑψηλῶν τῆς μεγάλης βασίλισσας — μὲ τὶς πρωτοδωρικὲς κολῶνες, ὅπως τὶς ὠνόμασαν γιὰ τὴ μεγάλην ὁμοιότητά τους μὲ τὶς δωρικές, κερδίζει στὴν ἀπόστασι. Τὸ τεράστιο ἡμικύκλιο φαίνεται ἄλλως τε ἀπ' ὅλα τὰ μέρη. Κι' ἀπὸ τὴν προκυμαία τοῦ Λοῦξορ νομίζεις πῶς ἀσπροβολᾷ στοὺς πρόποδες τοῦ ρόδινου ὄρους.

* * *

Διάβασα κάποτε ἕνα βιβλιαράκι μιᾶς Αἰγυπτίας πριγκιπέσσας: Τῆς Καδρίας Χουσεΐν. Μιλάει γιὰ τὴ βασίλισσα τῆς 18ης δυνασιείας, ποῦ ἀνέβηκε στὸ θρόνο τῶν Φαραὼ μὲ τὴ θέρμη λυρικῆς φεμινίστριας. Πόσο ὅμως σκοτεινὴ εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Χατσεπσούτ !

Κόρη τοῦ Τούθμωση πρώτου καὶ τῆς ἀδερφῆς καὶ γυναίκας του βασίλισας Ἄμασης (Ἀχ - μα - σί), παντρεύτηκε τὸν ἀδερφό της Τούθμωση Β', βασίλεψε μαζί του καὶ μὲ

τὴν ὑπεροχὴ τῆς προσωπικότητός της τὸν παραμέρισε. Ἀπὸ τὸ γάμο τους γεννηθῆκαν μόνο κορίτσια. Ἔτσι, ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Τούθμωση Β', φυσικὸς διάδοχος ἔμενε, νεώτατος πρίγκηπας, ὁ Τούθμωσης Γ' — γυιὸς τοῦ Φαραὼ ἀπὸ γυναῖκα ὄχι βασιλικῆς καταγωγῆς. Τὸν ἐπιτροπεύει ἡ Χατσεπσού. Τὸν παντρεύει μὲ τὴν κόρη της Μερὶ-Ρὰ-Χατσεπσοὺ Β', ἀλλὰ κατὰ τὰ ὑπόλοιπα 20 χρόνια τοῦ βίου της μένει μόνη της βασίλισσα, κρατῶντας γιὰ τὸν ἑαυτό της ὅλο τὸ περήφανο Φαραωνικὸ πρωτόκολλο. Σὲ ἀνάγλυφα καὶ σ' ἕνα ἄγαλμα τοῦ Μουσείου Καΐρου τὴ βλέπομε μὲ τὸ πρόσθετο ψεύτικο γένι τῶν βασιλέων: Ἦταν πλέον ὄχι ἡ βασίλισσα —, ἀλλὰ ἡ Φαραὼ Χατσεπσού. Καὶ Φαραὼ μὲ καρδιὰ καὶ μὲ χέρι ποῦ δὲν ἔτρεμε.

Ἤτανε φυσικὸ ὅταν μὲ τὸ θάνατό της ἀνέβηκε τὸ θρόνο ὁ γαμπρός της Τούθμωσης ὁ Γ', νὰ κάμῃ ὅσα ἔκαμε ἐναντίον τῆς μνήμης της. Νὰ σφυροκοπήσῃ τὸ βασιλικό της ὄνομα ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς τῶν ναῶν — ὅσο μποροῦσε, νὰ σφετερισθῇ τὰ μνημεῖα της, νὰ κρύψῃ μὲ νέες οἰκοδομὲς ἱερογλυφικὰ κείμενα ποῦ ἱστοροῦσαν γεγονότα τῆς βασιλείας της. Καὶ τὸ χειρότερο: Οἱ διάδοχοι τοῦ Τούθμωση σβύσανε τὴ βασίλισσα ἀπ' τοὺς καταλόγους τῶν Φαραὼ — τῶν νομίμων.

Ὡστόσο ὅλη αὐτὴ ἡ προσπάθεια τοῦ Τούθμωση καὶ τῶν διαδόχων του δὲ στάθηκεν ἀρκετὴ νὰ ἐξαλείψῃ ὅλα τὰ μαρτύρια τῆς ἱστορίας της. Μόνο ποὺ τὴν ἔκαμε σκοτεινή, ὅπως τὴ χαρακτηρίσαμε παραπάνω.

***

Κάπου σὲ μίαν ἐπιγραφὴ τοῦ ναοῦ της διάβασαν ὅσοι μποροῦσαν τ' ἀκόλουθα:

«Ἡ βασίλισσα παραμεγάλωσε: Ἦταν ὡραιότατη, εἶχε τὸ ἀνάστημα καὶ τὴν παράστασι θεοῦ, ἔβλεπε τὰ πάντα σὰ

θεός, ἦταν φρόνιμη σὰ θεός. Ὅταν ἡ βασίλισσα μεγάλωνε ὅλα τὰ φυτὰ αὐξάνανε ἀπὸ τὴ δική της δύναμι. Ὅλοι οἱ θεοὶ τοῦ Βορριᾶ καὶ τοῦ Νοτιᾶ εὐφραινόντανε, (βλέποντας τὴ βασίλισσα), ἐρχόνταν καὶ τῆς ἔφερναν ὅλη τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀγνότητα ποῦ εἶχαν ἐντός των. Ἄμιλλα γινότανε μεταξύ τους ποιὸς θὰ φθάσῃ πρῶτος — νὰ τὴν προστατέψῃ».

***

Ὁ τάφος της βρέθηκε στὴν κοιλάδα τῶν βασιλέων. Δύο σαρκοφάγοι, ἡ μία ἀπὸ κόκκινη πέτρα ποῦ ἔχει ἀντηχήσεις μετάλλου, ὑπάρχουνε στὸ Μουσεῖο τοῦ Καΐρου μὲ τ' ὄνομα τῆς Χατσεπσού. Ἀλλὰ ἡ μούμια της ; Δὲν εὑρέθη οὔτε στὴν κρύπτη τοῦ Ντέϊρ-Ἐλ-Μπάχαρι, οὔτε πουθενά. Ἔφθασε νὰ τὴν καταστρέψῃ Τούθμωσης ὁ τρίτος — ἐκδικητής ;

***

Ἀπὸ ἀρχαιολογικὸ ἀντικείμενο πούπεσε στὰ χέρια τοῦ Μασπερὼ — ἐδῶ καὶ σαραπέντε χρόνια — ὁ Γάλλος σοφὸς ἐσχημάτισε τὴ γνώμη πῶς ὑπάρχει τάφος ἄγνωστος στοὺς ἀρχαιολόγους, γνωστὸς μόνο στοὺς Φελλάχους — τάφος ποῦ ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τοῦ ἀρχιερέα, κ' ἔπειτα Φαραώ, Χερχεροῦ.

Φθάνοντας στὴν Αἴγυπτο μπῆκε στὸ μικρὸ ποταμόπλοιο τῆς ὑπηρεσίας τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ πῆγε ἴσα στὸ Λοῦξορ. Δὲν ἔκαμε ἐκεῖ καμμίαν ἀνασκαφή. Προτίμησε, πρακτικώτερος, νὰ μάθῃ τὸ μυστικὸ ἀπὸ τοὺς Φελλάχους: Ἔκαμε πολλὰ—φυλάκισε ἀρχαιοκαπήλους κ.τ.λ.—μὰ δὲν τὸ κατώρθωσε ἀμέσως. Ἀργότερα ὅμως ἕνας Ἀμπτ-Ἐλ-Ρασσούλ, ἀδελφὸς ἐκείνου ποὔξερε τὸ τάφο κ' ἐμπορευότανε τοὺς θησαυρούς του πῆγε στὴν Κένα, πρωτεύουσα τῆς Μουδιρίας κ' εἶπε πῶς ἤξερε τὸ μέρος ποῦ βασανιζόνταν

μάταια νὰ βροῦνε τόσα χρόνια. Εἶπε ἀκόμη πῶς ὁ τάφος δὲν εἶχε δύο-τρεῖς μούμιες — ἀλλὰ σαράντα, καὶ πῶς «τ' ἀνθρωποειδῆ» φέρετρα εἴχανε στὸ μέτωπο τὸ βασιλικὸ φίδι. Ὁ μουδίρης τηλεγράφησε τὴν εἴδησι στὸ Κάϊρο. Ὁ Μπρούξ, ἀντικαταστάτης τοῦ Μασπερώ, ποῦ ἀπουσίαζε, πῆγε ἄψε-σβῦσε στὸ Λοῦξορ.

***

Ἡ κρύπτη, ὅπου βρῆκεν ὁ Μπρούξ τὶς μούμιες τῶν βασιλέων, ἦτανε σκαμμένη σ' ἕνα ἀπὸ τὰ φυσικὰ ἀμφιθέατρα ποῦ σχηματίζει ἡ γραμμὴ τῶν λόφων ἡ ὁποία χωρίζει τὴν κοιλάδα τῶν Βασιλέων ἀπὸ τὸν κάμπο τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ Νείλου, ἀνάμεσα στὸ Ἀσασὶφ καὶ τὴν Κοιλάδα τῶν Βασιλισσῶν — κοντὰ στὸ Ντέϊρ-Ἐλ-Μπάχαρι. Φτάνει κανεὶς σ' αὐτὴν κατεβαίνοντας ἕνα πηγάδι 12 μέτρων. Ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ πηγαδιοῦ ξεκινάει διάδρομος ἀκανόνιστος 70 μέτρων — ἀρχιτεκτονικὰ στρατηγήματα γιὰ νὰ παραπλανήσουν τοὺς τυμβωρύχους. Στὸ τέρμα τοῦ διαδρόμου ἡ κάμαρα ὅπου στὸ φῶς τῶν κεριῶν μὲ πόση χαρὰ — καὶ δέος — ὁ ἀρχαιολόγος εἶδε τὶς μούμιες κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1881 !

***

Πολλὲς ἀπὸ τὶς μούμιες ἦτανε σκεπασμένες ἀπὸ γιρλάντες γαλάζων καὶ ἄσπρων λωτῶν. Καὶ τὰ λουλούδια ἦτανε σὰν νὰ τάχανε δρέψει χτὲς ἀκόμη! Ἁπάνω σ' ἕνα λουλοῦδι ἦταν καθισμένη μιὰ σφῆκα — καὶ ἦτανε σχεδὸν ὅπως τὰ λουλούδια περίπου ἀνέπαφη. Βρέθηκαν ἀκόμη καὶ οἱ καρποὶ τοῦ ἐντάφιου.... γεύματος μιᾶς Φαραώνας.

***

Δέκα χρόνια περάσανε ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς μεγάλης ἀνα-

καλύψεως. Τὸ Γενάρη τοῦ 1891 ὁ «καταδότης» τοῦ ἀρχαιοκάπηλου ἀδερφοῦ του ἐγνωστοποίησε στὸ Γκρεμπὼ —, Γάλλο σοφὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας, τὴν ὕπαρξι ἄλλης κρύπτης μὲ μούμιες. Καὶ ἄμ' ἔπος ἄμ' ἔργον. Ἐργάτες, στὴ διαταγὴ τοῦ Γκρεμπὼ σηκώσανε στρῶμα ἄμμου — τὸ στόμιο ἑνὸς πηγαδιοῦ κλεισμένου μὲ πλίθρες βρέθηκε. Τἀνοίξανε. Βγάλανε ἄλλες πέτρες, ἄμμο, κομμάτια ἀργίλου. Σὲ ὀχτὼ μέτρα βάθους βρέθηκαν μπρὸς ἀπὸ μιὰ πόρτα κλεισμένη μὲ κλαδιὰ δέντρων, συντρίμματα ξύλων καὶ πετρῶν. Σκάψανε. Ἄλλη πορτὰ κλειστή: Ἀπὸ κεῖ τρυπώσανε σὲ μικρὴ σήραγγα μὲ φέρετρα. Τὴν ἐσυνέχιζε ὑπόγειος διάδρομος ἐλαφρὰ κατηφορικὸς 93 μέτρων, ὁ ὁποῖος τέλειωνε σὲ σχεδὸν τετράγωνο δωμάτιο συνεχόμενο μὲ ἄλλο στενώτερο. Στὸ 76ο μέτρο ἀπὸ τὴν εἴσοδο εἶχαν ὀρύξει κάθετα ἄλλον ὑπόγειο διάδρομο 52 μέτρων.

Αὐτοῦ ἦταν συσσωρευμένες οἱ μούμιες, τὰ ἀγγεῖα, οἱ κάσες μὲ τ' ἀγαλματάκια. Ἄνθη ἀποξεραμένα, καρποί, ἐντάφια ἀντικείμενα, κομμάτια ἄσπρου πανιοῦ βρεθῆκαν ἐκεῖ. Τὰ βρεσίματα καθὼς ἦταν πολλὰ σκορπίσθηκαν σ' ὅλα τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης: Καὶ μερικὰ χαθήκανε, ὅπως ἀναφέρει ὁ Μασπερώ.

Οἱ «δεύτερες» αὐτὲς μούμιες εἶναι τῶν ἀρχιερέων τοῦ Ἄμμωνα καὶ τῶν οἰκογενειῶν ποῦ συγγενεύανε μὲ τὴν ἀρχιερατικὴ οἰκογένεια.

***

Ἡ τυμβωρυχία εἶναι παλιὰ ὅπως ὁ κόσμος — παλιὰ τοὐλάχιστον ὅσον ἡ συνήθεια τοῦ νὰ θάβουνε κοσμήματα ἢ θησαυροὺς μαζὶ μὲ τὰ κουφάρια: Στὴν 21η δυναστεία, λένε, ὅτι κανεὶς Φαραὼ πεθαμένος δὲν ἤτανε ἀσφαλὴς μέσα στὸ ὑπόγειό του τῆς Κοιλάδας τῶν βασιλέων. Οἱ τυμβωρύχοι ἀνοίγανε καὶ λῃστεύανε τοὺς τάφους. Καὶ οἱ ζωντανοὶ Φαραὼ φροντίσανε γιὰ τοὺς νεκροὺς προκατόχους των. Ἔτσι

ἡ μετακομιδὴ ἔγινε στὴν κοινὴ τοῦ Ντέϊρ-Ἐλ-Μπάχαρι κρύπτη.

Στὸ Ραμσεῖο, τὸ ναὸ ποῦ ἦταν ἀφιερωμένος στὴ νεκρικὴ λατρεία Ραμσῆ τοῦ Β΄, δὲν ἐμείναμε διόλου. Ἡ ὥρα ἤτανε προχωρημένη καὶ ὁ σύντροφός μου προτίμησε νὰ μοῦ δείξῃ τὸ ναὸ τῆς Μεδίνετ-Χαμπού.

*
* *

Ἕνας γήλοφος ἀπὸ ἐρειπωμένα παμπάλαια πλίθινα σπίτια — χαλάσματα Αἰγυπτιακῆς πόλεως, λένε, τοῦ 5ου μ. χ. αἰῶνα, καὶ πίσω του ὁ ναός.

Μπαίνομε ἀπὸ ἕνα περίπτερο — πρωτότυπο γιὰ τὴν Αἰγυπτιακὴ ἀρχιτεκτονική. Δύο τετράγωνοι πύργοι μὲ παράθυρα — κάτι ποῦ θυμίζει τὰ φρουριακὰ οἰκοδομήματα τῶν ἱπποτῶν, ἀλλὰ ποῦ ἤτανε γιὰ τὸ Ραμσῆ τὸν τρίτο ἀναμνήσεις τῶν οἰκοδομημάτων, ποῦ εἶδε στὴν ἐκστρατεία του τῆς Συρίας.

Στὸ μεγάλο τοῖχο τοῦ περιβόλου — ἕναν τοῖχο ποῦ τελειώνει σὲ δόντια, Ραμσῆς ὁ τρίτος περίλαβε κ' ἕνα ναὸ παλαιότερο.

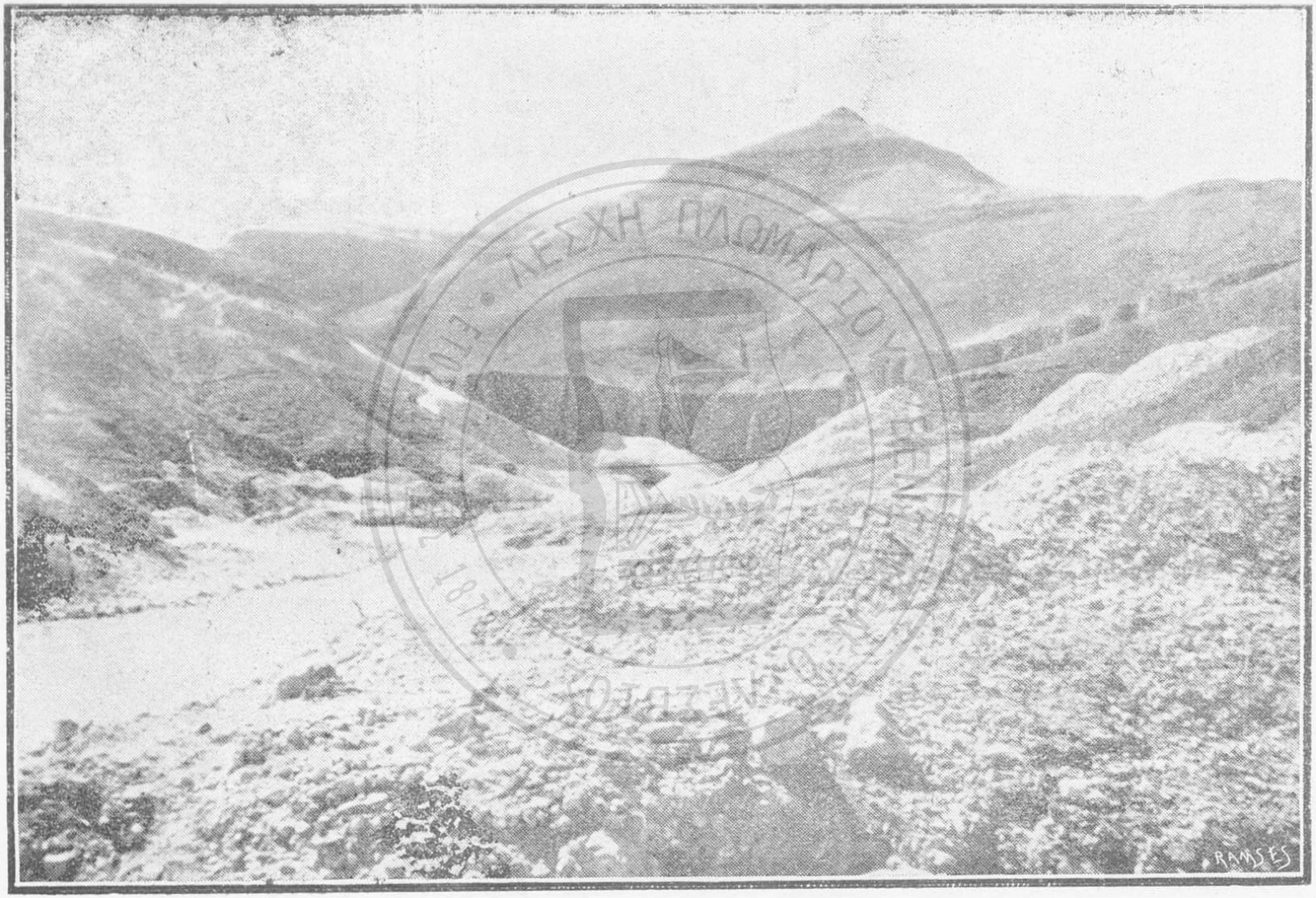
Ἡ πρόσοψις τοῦ ναοῦ βρίσκεται σὲ κάποιαν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ περίπτερο. Ἀκολουθοῦν δυὸ αὐλὲς μὲ στοὲς — κολῶνες Ὀσιριακές. Κάθε αὐλὴ ἔχει τὸν πυλῶνα της.

Ἔπειτα τὸ ἐσωτερικὸ μέρος. Ἡ ὑπόστυλη αἴθουσα καὶ τὸ θυσιαστήριο. Οἱ πυλῶνες, οἱ τοῖχοι, οἱ κολῶνες δοξολογοῦν τὸν οἰκοδόμο καὶ τὸν πολεμιστὴ Φαραώ. Ἱστοροῦν ἀκόμη μιὰ ναυμαχία....

Μὰ οἱ πόλεμοι Ραμσῆ τοῦ τρίτου εἶναι ἀμυντικοί. Λίβυες καὶ Χετταῖοι, Σῦροι, Δαναοί, Σακαλάσα (;) ὁρμοῦνε κατὰ τὴν Αἴγυπτο. Κάθε τόσο τρέχει ὁ βασιλέας στὰ σύνορα!

*
* *

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΣΤΗΝ ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

Μαζὶ μὲ τοὺς πολεμικοὺς καὶ θρησκευτικοὶ πίνακες. Τὸ πανηγύρι τοῦ Μὶν θεοῦ τῆς γονιμότητος, πολιούχου τῆς Κοπτοῦ. Μπρὸς ἀπὸ τὸν ἱερὸ ἄσπιλης λευκότητος ταῦρο— ὁ Φαραὼ μὲ τὸ χρυσὸ δρεπάνι. Στρατὸς ἱερέων. Ὁ Φαραώ, μαζὶ μὲ τ᾽ ἄλλα προσφέρει στὸ θεὸ στάχια.

Οἱ ἱερεῖς ἐλευθερώνουνε τέσσερα σκλαβωμένα πουλιά. Θὰ διακηρύξουν πετώντας καθένα πρὸς ἄλλο σημεῖο τοῦ ὁρίζοντα πῶς νέος Ὧρος ὁ βασιλιᾶς Ραμσῆς φόρεσε τὸ διάδημα τῶν δύο Αἰγύπτιων....

*
* *

Καβαλικεύομε. Ὁ ἥλιος δείχνει μεσημέρι. Μέσα σὲ μιὰ ἔκτασι καλλιεργημένη, ποῦ συνορεύει ὅμως μὲ τὴν ἔρημο, οἱ μισοσυντριμμένοι κολοσσοὶ «τοῦ Μέμνωνα» βαρέθηκαν νὰ κυττάζουν αἰῶνες τώρα τὸ Νεῖλο : Εἰκονίζανε τὸν Ἀμένωφη τρίτο καθισμένο στὸν κυβικὸ θρόνο του μὲ τὰ χέρια ἀφισμένα πάνω στοὺς μηροὺς — πολὺ κοντὰ τὸνα στ᾽ ἄλλο τὰ γόνατα, στὸ κεφάλι τὸ διπλὸ στέμμα — καὶ τὸ φοβερὸν οὐραῖο, τὸ συμβολικὸ φίδι τῆς βασιλικῆς δυνάμεως.

Ἤτανε στὴν εἴσοδο μεγάλου ναοῦ οἱ δύο κολοσσοὶ τοῦ Ἀμένωφη.

Κυττάζω τὶς λεπτομέρειες τῶν «ἀρχιτεκτονικῶν» αὐτῶν ἀγαλμάτων. Ἀπὸ κάθε μεριὰ τοῦ θρόνου δύο γυναῖκες στεφανωμένες — ἡ βασίλισσα καὶ ἡ μητέρα τοῦ Φαραώ. Οἱ Νεῖλοι κρατοῦνε τὸ λωτὸ καὶ τὸν πάπυρο, σύμβολα τῶν δύο Αἰγύπτων. Ἡ μητέρα εἶναι ἡ Μαντεμούα. Τὴν εἴδαμε στὴ σκηνὴ τῆς θεογαμίας τοῦ Λοῦξορ. Ἡ βασίλισσα εἶναι ἡ Τίι.

Οἱ κολοσσοὶ ἤτανε μονόλιθοι. Τὸ ὕψος των — μὲ τὸ βάθρο—20 μέτρα. Τὰ πόδια τους ὡς τὸ γόνατο τρία μέτρα.

Ὁ νοτινὸς διατηρεῖται καλύτερα. Ὡστόσο ἀπ᾽ τὸ δεξί του χέρι μένει μόνο ἡ γροθιά. Οἱ κνῆμες του ἀκρωτηρια-

σμένες. Τὸ στῆθος του καὶ τὸ πρόσωπο παραμορφωμένα. Ἀλλὰ τὸ προφίλο ἔχει ἀκόμη κάποιαν ἀνθρώπινη ἔκφρασι.

***

Καὶ ὁ κολοσσὸς ποῦ λαλοῦσε ; Ἦταν ὁ ἄλλος—ὁ βορινός: Καθὼς ἔβγαινε ὁ ἥλιος — ἱστοροῦνε — ἤχοι μελῳδικοὶ ἀναβροῦσαν ἀπὸ τὴν πέτρα του. Καὶ οἱ Ἕλληνες, ὅταν τοὺς πρωτάκουσαν θυμηθῆκαν τὸ Μέμνωνα : Φαντασθήκανε πῶς φωνάζει τὴ μητέρα Ἠώ.

Οἱ περιηγηταὶ τοῦ ἀρχαίου καιροῦ — καὶ στὴ Ρωμαϊκὴ ἐποχὴ γέμιζε ξένους ἡ Αἴγυπτος—ἐπήγαιναν, ὅταν ἐφθάνανε στὰς Θήβας ν' ἀκούσουν τοὺς μαγικοὺς ἤχους. Ἕνας Μάρκος Ἀνίκιος Βέρος 14 φορὲς πῆγε καὶ 14 φορὲς ἄκουσε τοὺς ἤχους αὐτοὺς — τὴν ὥρα ἀκριβῶς ποῦ ὁ ἥλιος ὑψωνότανε πάνω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῶν Θηβῶν. Τί περίεργος χασομέρης !

***

Τοὺς ἄκουσαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι τοὺς ἤχους καὶ γράψανε πιστοποιῶντας τὸ πρᾶγμα στὰ πόδια τοῦ κολοσσοῦ. Ἀλλά, ὅταν ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος, ὕστερ' ἀπὸ χρόνια πολλά, θέλησε νὰ κλείσῃ μιὰ σχισμὴ ποῦ ἤτανε στὸ σῶμα τοῦ ἀγάλματος, ὁ Μέμνωνας δὲν ἐπικαλέσθηκε τὴν Ἠώ. Ἡ σχισμὴ λοιπὸν ἀνάβρυζε τοὺς ἤχους ; Κανεὶς δὲ μπόρεσε πειστικὰ νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενο.

***

Τοὺς ἤχους ἀκούσανε πολλοί: Ὁ Στράβωνας, ὁ Παυσανίας, ὁ Γιουβενάλης — ὁ σατυρικὸς τῆς Ρώμης. Τοὺς ἄκουσαν ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τῆς Ρωμαϊκῆς διοικήσεως. Τοὺς ἄκουσε καὶ ὁ Αὐτοκράτορας Ἀδριανός, ὅπως μαρτυρεῖ

τὸ ποίημα τῆς Βαλβίλλας ἡ ὁποία τόνε συνόδευε. Τοὺς ἄκουσε κ᾽ ἕνας Ἕλληνας ποιητής, ὁ Ἀσκληπιόδοτος καὶ τραγούδησε:

Μάθε τῆς θάλασσας θέαινα, Θέτι,
πῶς ὁ Μέμνωνας ζῇ. Κι᾽ ἀπ᾽ τὴ λάμψι σου
στέλνει φωνὴ θερμαινόμενος — κάτω ἀπ᾽ τὰ ὄρη
τῆς Λιβύης, ποῦ μέγας ὁ Νεῖλος
τὶς ἑκατόμπυλες Θῆβες χωρίζει σὲ δύο.

***

Στὶς δύο μετὰ τὸ μεσημέρι φθάσαμε στὴν ἀποβάθρα τοῦ Νείλου. Ἡ βάρκα μᾶς ἐπερίμενε. Μπήκαμε. Περάσαμε σιγὰ τὸ ποτάμι.

Ὕστερ᾽ ἀπὸ ἕνα καλὸ γεῦμα κ᾽ ἕναν καλὸν ὕπνον ὁ ἐγκέφαλος «μηρυκάζει» — νὰ μὲ συγχωρῆτε — εὐχάριστα τὴν ἀνάμνησι τῶν πολλῶν, περιπετειῶν μιᾶς ἡμέρας....

***

Τὸ πρωΐ: Τελευταία ἐπίσκεψις στὸ ναὸ τοῦ Λοῦξορ. Ὅ΄Εκαμα ἔπειτα γῦρο στοὺς ἐσωτερικοὺς δρόμους τῆς κωμόπολης. Ἀρχαιοπῶλες — πόσοι ἀρχαιοπῶλες. Πόσες ἀληθινὲς καὶ ψεύτικες ἀρχαιότητες — περισσότερες οἱ ἀληθινές. Ἐδῶ ἕνα πόδι μούμιας φασκιωμένο στὶς κορδέλες του, ἐκεῖ ἕνα χέρι, ἀγαλματάκια, ἀνθρωποειδῆ φέρετρα, σκαραβαῖοι — πόσο καλὰ ἀντιγράφουν τοὺς γνήσιους! —

Χρυσικοί, ἔμποροι ἀργυρόπλεκτων ὑφασμάτων — προϊόντων τοῦ Ἀσσιοὺτ. — Ἐκεῖ ἕνας Κόπτης τεχνίτης τρώει μιὰ σκληρὴ πολύτιμη πέτρα μὲ τὸν τροχό. Ἐδῶ ἕνας ἄλλος πουλεῖ φτερὰ καὶ ψόφιους κροκόδειλους. Παραπέρα πουλοῦν κομπολόγια, μυιγοδιῶχτες ἀπὸ τρίχες ἀλόγου ἢ λεπτὰ φύλλα πλεγμένα — πολύχρωμα κοφίνια....

Τὸ βράδυ μπῆκα στὸ τραῖνο.

Ὅταν ἐξύπνησα τὸ πρωΐ, ὁ ἥλιος χρωμάτιζε χρυσοκίτρινη τὴν κλιμακωτὴ πυραμίδα τῆς Σαχάρας....

***

Στὸ Μουσεῖο τοῦ Καΐρου πῆγα τελευταῖα νὰ ἰδῶ ἄλλο εὕρημα τοῦ τάφου τοῦ Τουταγχαμών: Ἕνα κρεββάτι, ἀπὸ μαῦρο ξῦλο βαμμένο, μὲ κυνοκεφάλους καὶ τὸ θεό, ποῦ διώχνει τὰ κακὰ ὄνειρα, στὸ προσκέφαλο, μὲ τὴ σχοινόπλεχτη κοίτη, τὴ σοφὴ καμπύλωσι, ἀνάλογη πρὸς τῶν ἄλλων κρεββατιῶν τοῦ Μουσείου. Τὸ μέρος ποῦ θἀνάπαυε τὰ πόδια τοῦ πλαγιασμένου ἤτανε σχεδὸν εἰς τὸ ὕψος τοῦ μέρους ποῦ θ᾽ ἀκκουμποῦσεν ἡ κεφαλή.... Ξαναεῖδα τὰ χαριτωμένα ἀλάβαστρα — τὸ θρόνο μὲ τὸν ἡλιακὸ δίσκο στὸ ἐρεισίνωτο καὶ τὸ βασιλέα μὲ τὴ βασίλισσα — τὸ χαμηλὸ παραλληλόγραμμο σκαμνὶ μπροστὰ ἀπ᾽ τὸ θρόνο ὅπου ἦταν ἡ χρυσὴ παράστασις τῶν 9 βαρβάρων λαῶν, τοὺς ὁποίους πατοῦσεν ὁ Φαραώ, μὲ τὰ ποδάρια του — τὸ περίτεχνο ἄλλο κάθισμα, τόσο ἀναπαυτικό, ὅσο βέβαια δὲν εἶναι τὰ καθίσματα τῆς νέας τέχνης, τὸ ξύλινο ἄγαλμα ποῦ εἰκονίζει τὸ νεαρὸ βασιλέα μὲ τὸ περήφανο πηγοῦνι, τὰ πολὺ μεγάλα μάτια, τὰ περήφανα μάτια, τὸ μικρὸ ἀριστούργημα — ἓν ἀγαλματάκι ἀξιολάτρευτης λεπτότητος — θηλυκῆς....

Ἔπειτα προχώρησα πρὸς τὴν αἴθουσαν ποῦ ἀναπαύονται οἱ μούμιες: Εἶδα ἀνάμεσ᾽ ἀπὸ τὴ γυάλινη θήκη τὸ Ραμσῆ δεύτερο, καὶ προσπάθησα στὰ σουρωμένα χαρακτηριστικὰ τῆς μούμιας νὰ ἰδῶ τὸ μεγάλο Φαραώ, ὅπως τὸν εἰκονίζει τὸ λαμπρὸ ἄγαλμα στὸ Τουρῖνο. Εἶδα τὸ Σέτι πρῶτο, εἶδα τοὺς Φαραὼ τῆς 19ης καὶ τῆς 18ης δυναστείας — εἶδα τὰ ξερὰ λουλούδια μὲ τὸ ἀνέπαφον ἀκόμη σχῆμα ἀπάνω ἀπὸ τὸ κλειστὸ φέρετρο τοῦ Ἀμένωφη πρώτου,

εἶδα τὶς βασίλισσες καὶ τὶς ἀρχόντισσες μὲ τὰ βαμμένα μαλλιὰ — διατηροῦνε τὸ χρῶμα τους ὕστερ᾽ ἀπὸ τόσες χιλιάδες χρόνια —, εἶδα τὸ ξύλινο βασιλικὸν ἅρμα, τὸ ὄρθιο ὑπερφυσικὸ μιᾶς ὑπεροπτικῆς πριγκήπισσας φέρετρο —, τοὺς θησαυροὺς τῶν τάφων καὶ προσπάθησα—δὲν προσπάθησα διόλου—νὰ ξεχωρίσω, εἶδα: τὴ χρυσὴ πεταλοῦδα τοῦ Αἰγυπτιακοῦ μυστηρίου νὰ φτερουγᾷ στὸ ἡμίφως....

***

Ἐτρέμανε τὴν ἐκμηδένισι. Διψοῦσαν αἰωνιότητα. Ἡ ζωή τους ἦτανε κυριαρχημένη ἀπ᾽ τοῦ θανάτου τὸ φόβο, ἀπὸ τὴν πεῖνα τῆς ἀδιάκοπης ζωῆς. Καὶ πιστεύανε — ὡραία χίμαιρα — πῶς μποροῦσαν νὰ χορταίνουν αὐτὴ τὴν πεῖνα τους, πῶς μποροῦσαν νὰ ὀχυρώνουνε τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοῦ χρόνου.

Ἀνεβαίνοντας τὸ θρόνο τοῦ Ὥρου ὁ Φαραὼ τῶν Θηβῶν πρῶτα-πρῶτα φρόντιζε νά βρη τὸν ἀρχιτέκτονα τοῦ τάφου του. Καὶ ὁ τάφος ἄρχιζε νὰ σκαλίζεται στὴν πλέον κρυφὴ γωνιὰ — στὸ πλέον ἀπόκρημνο μέρος τοῦ Μπὰμπ-Ἐλ-Μολούκ. Ἡ κατασκευὴ διαρκοῦσε πέντε καὶ δέκα καὶ εἴκοσι — καὶ πολὺ περισσότερα χρόνια — ὅλα τὰ χρόνια τῆς βασιλικῆς ζωῆς τοῦ Φαραώ. Ὁ ἀρχιτέκτονας ἔσκαβε τὴ «σύριγγα» στὸ βράχο — ἕναν ἀληθινὸ λαθύρινθο, τοποθετοῦσε τὴν κρύπτη γιὰ τὸ νεκρὸ σὲ μέρος τοῦ τάφου ποῦ δὲν ὑποψιαζόταν κανείς. Ὅλα τὰ στρατηγήματα τ᾽ ἀρχιτεκτονικὰ μπαίνανε σ᾽ ἐνέργεια. Οἱ τοῖχοι, τὰ ταβάνια τοῦ βράχινου τάφου γεμίζανε μαγικὲς παραστάσεις — ὅ,τι χρειαζότανε νὰ ὁπλίσῃ τὸ ἄλλο συστατικὸ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ Κά, γιὰ ὅλες τὶς περιπέτειες — γιὰ τὴ συνέχεια τῆς ζωῆς χιλιάδες χρόνια μέσα στὴ σύριγγα — ἔξω ἀπ᾽ τὴ σύριγγα, στὸ φῶς τοῦ μεγάλου Ρά, ἢ στοὺς κάμπους τοῦ Ἰαλού, τὰ ἐπίγεια Ἠλύσια τῆς Αἰγυπτιακῆς προσδοκίας.

Θεολογία πολὺ μπερδεμένη, θὰ πῆτε. Θρησκευτικὴ ἀντίληψις ὑλικὴ τῆς ἄλλης ζωῆς. Πιθανότατα. Ἀλλ' ἀδιάφορο: Δὲ μᾶς ξεφεύγει τὸ νόημά της. Καὶ τὸ νόημα εἶναι: Δίψα αἰώνιας ζωῆς, φόβος ἐξαφανισμοῦ, — ἐξατμίσεως τῶν πολυτίμων στοιχείων τῆς προσωπικότητος.

Γι' αὐτὸ βρῆκε πολὺ χειρότερη ποινή, ἀπὸ τὶς Ἑλληνικὲς καὶ τὶς χριστιανικές, ἡ Αἰγυπτιακὴ φαντασία κατὰ τῶν κακῶν: Τὸ φοβερὸ θεριὸ τῶν σκηνῶν τῆς ψυχοστασίας τοῦ Ὄσιρη ἔτρωγε τὶς ψυχὲς τῶν ἀδίκων!

Ποιὸς τρομερώτερος ἠθικὸς κολασμὸς ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς ψυχῆς; Τὸ αἰώνιο βασάνισμα στὴ «γέεννα τοῦ πυρὸς» φαίνεται λίγο — ἂν συγκριθῇ μὲ τὸ πνίξιμο τῆς προσωπικότητος στὴ μουγγὴ θάλασσα τοῦ τίποτε!

ΚΑΪΡΟ - ΜΑΜΟΥΡΑ ΜΑΗΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1923.

ΔΕΣΜΗ ΠΑΝΑΡΙΟΥ ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

Τὸ τύπωμα τοῦ βιβλίου τούτου τελείωσε στὶς 30 Νοεμβρίου 1923, στὸ τυπογραφεῖο τοῦ κ. Ν. ΜΗΤΣΑΝΗ, γιὰ λ)σμὸ τῆς ἐκδοτικῆς Ἑταιρίας "ΓΡΑΜΜΑΤΑ" Ἀλεξανδρείας.